

Economisch - Statistische Berichten

50e JAARGANG - 3 MAART 1965 - No. 2480

**COLLECTIEVE
PENSIOEN-VERZEKERING**

H. BRONS Jr
MAKELAAR IN ASSURANTIËN

TELEFOON (010) 11.19.80 *

MAURITSWEG 23
ROTTERDAM-2

ORGANISATIE-ADVISEUR

met ruime praktische ervaring als verantwoordelijk medewerker bij een adviesbureau in het bijzonder op het gebied van structuurverbeteringen, reorganisatie- en uitbreidingsproblemen en daarmee samenhangende beleidsvraagstukken wenst van werkkring te veranderen.

De voorkeur gaat uit naar een positie als directie-adviseur bij een grote onderneming of instelling in de particuliere of overheidssector.

Leeftijd 38 jr., academisch gevormd.

Contact via brieven onder no. E.S.B. 9-1, Postbus 42, Schiedam.

Behoeft Uw staf uitbreiding?

Verzuimt dan niet E.-S.B. voor Uw oproep in te schakelen. E.-S.B. biedt U een grote trefzekerheid, óók bij aspirant-leidinggevende functionarissen in de commerciële, administratieve of aanverwante sectoren.

Advertentie-afd. E.-S.B. - Postbus 42 - Schiedam

Samsom: een naam op de achtergrond

De achtergrond waarvan? Misschien van goede informatie op hoog niveau, dank zij een blad als Doelmatig Bedrijfsbeheer. Een blad met karakter, modern van inhoud, modern van uiterlijk. Een blad dat o.a. een vaste rubriek heeft voor de toekomstige topfunctionaris. Doelmatig Bedrijfsbeheer, een blad dat thuis is aan de top!

N. Samsom nv uitgever
Alphen a/d Rijn; tel. (01720) 26 01
ook verkrijgbaar in de boekhandel

ECONOMISCH- STATISTISCHE BERICHTEN

Uitgave van de
Stichting Het Nederlandsch Economisch Instituut

Adres voor Nederland: *Pieter de Hoochweg 118, Rotterdam-6.*
Telefoon redactie: (010) 25 29 39. Administratie: (010) 23 80 40. Giro 8408.

Bankiers: *R. Mees en Zoonen, Rotterdam, Banque de Commerce, Koninklijk Plein 6, Brussel, postcheque-rekening 260.34.*

Redactie-adres voor België: *Dr. J. Geluck, Prieldreef 1, Dilbeek.*

Abonnementen: *Pieter de Hoochweg 118, Rotterdam-6.*

Abonnementsprijs: *franco per post voor Nederland f. 36,50 (studenten f. 25) per jaar.*

Abonnementen kunnen ingaan met elk nummer en slechts worden beëindigd per ultimo van een kalenderjaar.

Losse exemplaren van dit nummer f. 1,25.

Advertenties: *Alle correspondentie betreffende advertenties te richten aan de N.V. Koninklijke Nederl. Boekdrukkerij H.A.M. Roelants, Lange Haven 141, Schiedam, tel. (010) 26 02 60, toestel 908.*

Advertentie-tarief: *f. 0,36 per mm. Contract-tarieven op aanvraag. Rubrieken „Vacatures” en „Beschikbare krachten” f. 0,72 per mm (dubbele kolom). De administratie behoudt zich het recht voor om advertenties zonder opgaaf van redenen te weigeren.*

COMMISSIE VAN REDACTIE: L. H. Klaassen; H. W. Lambers; P. J. Montagne; J. Tinbergen; A. de Wit.
Redacteur-Secretaris: A. de Wit.
Adjunct Redacteur-Secretaris: M. Hart.

COMMISSIE VAN ADVIES VOOR BELGIË: F. Collin; J. E. Mertens de Wilmars; J. van Tichelen; R. Vandeputte; A. J. Vlerick.

Uittocht van hoger personeel

De meeste bedrijven zullen ook wel eens een balans van het personeelsverloop opmaken, bijv. bij een jaarwisseling. Wanneer zo'n balans een opmerkelijke exodus te zien geeft, ontstaat allicht de behoefte de oorzaken hiervan te willen kennen. Het is helaas denkbaar dat zo'n behoefte toch uitblijft, hetgeen wel een zeer sterke indicatie zou zijn voor een correlatie van de uittocht met het gevoerde beleid. Overigens is een overmatig verloop „praktisch altijd een symptoom van fouten in beleid of organisatie”, aldus Drs. J. A. Raymakers in de interessante brochure „Waarom lopen topmensen weg?”¹⁾

De auteur, gesteund door een ervaring van ruim tien jaar als adviserend bedrijfspsycholoog in voornamelijk middelgrote ondernemingen, beoogt de motieven te peilen van hen, die uit eigen beweging vertrekken. Het gaat daarbij om personeel op hoog niveau in de strikte zin van het woord, van leidinggevende en hooggekwalificeerde specialisten (onder dit laatste zal wel niet alleen een academische, doch ook een andere hogere kennis worden verstaan).

Vele zaken zijn relatief en de vrijwilligheid van een ontslagname maakt hierop geen uitzondering. Zelfrespect, behoud van of terugkeer tot psychische evenwichtigheid en de ervaring onvoldoende gewaardeerd te worden, kunnen een grote rol spelen. Bij een duidelijke verbetering van functie is de situatie eenvoudiger. Zo'n promotie is echter moeilijk bereikbaar voor bijv. ouderen (boven 45 j.) en voor hen, die een eenzijdige ervaring hebben. Een gering verloop is derhalve geen onomstotelijk bewijs voor een gunstige werk- en leefsituatie.

De nadelen van een groot verloop voor een bedrijf zijn kostbaarder dan velen denken. Vervanging is moeilijk en tijdrovend. Vorming en coaching zijn kostbaar, mede doordat de nieuwe man veel tijd van anderen opeist. Funest kan een sneeuwbal-effect zijn: het ene vertrek lokt het andere uit. Zo iets doet zich vooral voor bij een algemene indruk van een onjuist beleid, bijv. bij een onvoldoende salariëring of een te klein houden in het werk. Een overmatig verloop tast de goede naam van het bedrijf als werkgever aan, hetgeen het aantrekken van nieuwe, capabele mensen bemoeilijkt. De schade door zo'n vicieuze cirkel kan zeer groot zijn. (Kabinetformateurs zullen tegen deze uitspraak geen oppositie voeren).

Waarom lopen topmensen weg? Veelal is het een gevoel van onbehagen als gevolg van spanningen en frustraties. Enkele der meest frequente motieven zijn onderwaardering, onvoldoende kans voor ontplooiing, te geringe promotiemogelijkheden, spanningen met superieuren en collega's, onvoldoende vertrouwen in de toekomst van het bedrijf en in de topleiding.

De auteur behandelt allereerst de honorering „omdat

(deze factor) voor topfunctionarissen dreigt te worden onderschat. Het belangrijk vinden van honorering is tegenwoordig gênant. 't Is zoiets als winst maken, eigenlijk mag dat niet meer. Dat is bijzonder merkwaardig (...).”

De honorering als verloopmotief behoeft niet alleen te correleren met koopkracht. De relatieve hoogte t.o.v. andere medewerkers reflecteert tevens een stuk waardering. De schrijver stelt o.m. voor ook voor topfunctionarissen harmonische salarisschalen te ontwerpen en deze regelmatig aan te passen aan de marktsituatie.

Uitvoerig komt de selectie en plaatsing als verloopmotief aan de orde. Nog al te veel blijkt niet te worden voldaan aan de norm van de juiste man op de juiste plaats. Mensen die beneden hun niveau moeten werken, worden opstandig of ongeïnteresseerd. Indien men niet veel wil delegeren, kan men beter geen personen aantrekken, die grote zelfstandigheid op prijs stellen. Naast capaciteit zijn karakterologische factoren dan ook belangrijk. Zo worden wel eens personeelchefs aangesteld, die „als doorgeschoten portiers zijn te beschouwen”.

De auteur bepleit een open houding t.o.v. de sollicitant. Alleen reële mogelijkheden moeten worden medegedeeld, geen fata morgana's. Vooral voor familiebedrijven geldt, dat slechts „zeer speciale karakters” het kunnen opbrengen ondergeschikten te zijn van een persoon, die zijn functie zogenaamd vervult. Zo'n „featherbedding” in de leiding impliceert een anti-selectieproces. Vervroegde pensionering is vaak voordeliger. Veel verloop spruit voort uit onvoldoende ontwikkelingskansen; een goede personeelsplanning is belangrijk.

Een ander element is dat van spanningen in de top met een „langs elkaar of zelfs tegen elkaar in werken”. De sfeer kan worden bedorven door onvoldoende delegatie en communicatie. „Een verantwoorde geheimhouding wordt geaccepteerd, geheimzinnigheid zelden, zeker niet wanneer het zaken betreft, waar men zich, terecht qua persoon of qua functie nauw bij betrokken voelt”. Een goede communicatie kan verloop voorkomen; accepteren van kritiek en uitpraten eveneens.

In een beschouwing over de jonge academicus wordt o.m. gewaarschuwd voor een „ongewild klein houden door hem onvoldoende uit te dagen”. Het hoofdstuk „Hoe houden wij onze topmensen” gaat uit van een open personeelsbeleid en een adequate personele organisatie. Voor hen, die hierover meer willen weten, wordt kennisname van de handzame brochure ten zeerste aanbevolen. M. H.

¹⁾ In de serie „Directie-Data” (red. Drs. E. van der Wolk) van het „Nederlands Centrum van Directeuren”, p/a. van Eeghenstraat 86, Amsterdam, 32 blz.

INHOUD

	Blz.		Blz.
Uittocht van hoger personeel	203	Boekbesprekingen:	
De les van Galbraith, door Drs. J. Beishuizen ...	204	Dr. A. J. Hendriks: Regionale politiek op de Noord West Veluwe, bespr. door Drs. J. A. Bourdrez	214
Buitengewone lasten: het paard van Troje in de Wet Inkomstenbelasting 1964, door C. P. A. Bakker	207	Keynes' General Theory. Reports of three decades. Ed. by Robert Lekachman, bespr. door Drs. M. Hart	215
De exportpolitiek van de Japanse overheid na 1945 (III), door B. Hooghiemstra	208	Geld en kapitaalmarkt, door Dr. C. D. Jongman ..	217
Woningbouw in Europa, door Dr. H. Umrath ..	210		
Europa-bladwijzer No. 30	211		

Anders dan in de Verenigde Staten hebben de ideeën, die Prof. J. K. Galbraith in zijn boek „The Affluent Society” (1958) heeft ontvouwd, in Nederland weinig weerklank gevonden. Dat mocht, gezien de ook in ons land snel groeiende wanverhouding tussen de particuliere en de collectieve behoeftenvoorziening, in hoge mate worden betreurd. Dit probleem wordt hier te lande door de uitzonderlijke demografische ontwikkeling nog verscherpt. Nederland moet af van de opvatting die overheidsuitgaven ziet als een noodzakelijk kwaad en die het stijgingstempo daarvan wil beperken tot dat van het nationaal inkomen. Zet men die „filosofie” niet overboord, dan zal de samenleving er, ondanks de „welvaart”, alleen maar armer op worden.

De les van Galbraith

In 1958 verscheen „The Affluent Society”, chef-d’oeuvre van de Amerikaanse econoom John Kenneth Galbraith. Dit boek ¹⁾ ontleent zijn betekenis vooral aan de daarin ontvouwde, bij de meeste lezers van dit weekblad vermoedelijk niet onbekende „theory of social balance”. Deze komt er in essentie op neer, dat in een „affluent society” als de Amerikaanse het particuliere bedrijfsleven steeds meer goederen en diensten produceert waaraan de behoeften, opgewekt of gestimuleerd door de reclame en het afbetalingsstelsel, weinig dringend meer zijn, terwijl tegelijkertijd vele urgente collectieve behoeften, waarin door de overheid moet worden voorzien, onbevredigd blijven. Er zit dus iets scheef met de allocatie der productie-factoren. Het „sociale evenwicht” moet, volgens Galbraith, worden hersteld door via belastingheffing op de door de particuliere sector in overvloed geproduceerde goederen (indirecte belastingen) de middelen voor een uitbreiding van de productie in de overheidssector bijeen te brengen.

Het rijke Amerika, zo kan men Galbraiths zienswijze nader typeren en concretiseren, produceert meer auto’s dan de wegen en parkeertreinen kunnen bergen. Er komen meer vliegtuigen in de lucht dan de diensten voor „air traffic control” aan kunnen ²⁾. Er is geen huis zonder stofzuiger, maar de vervuiling van de steden wijst op een gebrekkig functioneren van de openbare reinigingsdiensten. Er worden meer gangsterfilms, sex-strips en stiletto’s vervaardigd dan goed is voor een jeugd die kwalitatief onvoldoende wordt onderwezen en waarvan de criminaliteit door een inadequaat politie-apparaat niet afdoende kan worden opgevangen en bestreden. Voor de in de jaren dertig geldende Keynesiaanse paradox „poverty amidst plenty” stelt Galbraith voor deze tijd zijn „private opulence, public poverty” in de plaats.

¹⁾ Mijn editie is van Hamish Hamilton, London 1959, 3e druk.

²⁾ In december 1960 kwamen boven New York twee Amerikaanse verkeersvliegtuigen, beide in de nadering van hun resp. landingsbanen, met elkaar in botsing, waarbij meer dan 130 mensen om het leven kwamen. Deze catastrofe is door sommigen aan onvoldoende communicatie tussen de grond en de vliegtuigen toegeschreven.

Galbraiths opvattingen zijn in de Verenigde Staten niet zonder invloed gebleven. Zijn ook voor de niet-econoom toegankelijke, in prikkelende stijl geschreven boek is er een bestseller geworden. George V. Stigler, president van de American Economic Association, heeft zelfs de klacht geuit, dat veel meer Amerikanen „The Affluent Society” dan „The Wealth of Nations” hebben gelezen ³⁾.

Ook in de economische politiek van de Amerikaanse regering zijn duidelijke sporen van Galbraiths invloed aan te wijzen. Was dat reeds onder president Kennedy het geval ⁴⁾, president Johnsons conceptie van „The Great Society” draagt in menig opzicht onmiskenbaar Galbraithiaanse trekken. De jongste Amerikaanse begroting (voor het „fiscal year” 1966), die gericht is op de versterking van een aantal belangrijke collectieve voorzieningen — w.o. niet in de laatste plaats het onderwijs — levert daarvan een overtuigend bewijs.

In ons land hebben de ideeën van Galbraith helaas veel minder weerklank gevonden ⁵⁾. Dit hangt waarschijnlijk in belangrijke mate samen met hun sterk Amerikaanse inslag. Hoewel deze schrijver in Zwitserland aan zijn boek is begonnen heeft hij daarin betrekkelijk weinig over de grenzen van zijn eigen land, dat qua welvaartsontwikkeling nu eenmaal ver op de rest van de wereld voor ligt, gekeken.

³⁾ Zie J. K. Galbraith: „Economics v. the Quality of Life. An American View”, in „Encounter” van januari 1965, blz. 31 e.v., in het bijzonder blz. 34, voetnoot 5. Het artikel in dit Engelse maandblad biedt een voortreffelijke samenvatting van schrijvers denkbeelden.

⁴⁾ Als voorzitter van de commissie voor de economische politiek van de Democratic Advisory Council behoorde Galbraith tot de voornaamste adviseurs van Kennedy tijdens diens verkiezingscampagne van 1960. President Kennedy benoemde hem tot ambassadeur in India. Inmiddels is Galbraith op zijn vroegere post als hoogleraar aan Harvard University teruggekeerd.

⁵⁾ Er is een Nederlandse editie van zijn boek, nl. „De economie van de overvloed” (vert. A. Nuis), uitg. N.V. De Arbeiderspers, Amsterdam 1961. Bespr. door Prof. Dr. P. B. Kreukniet in „De Economist” 1963, blz. 820 e.v.

Toen zijn opvattingen tot West-Europa doordrongen was men, zeker in Nederland, nog niet zover, dat zijn boek alom een „schok der herkenning” teweeg bracht. Juist de laatste drie of vier jaren echter is ook ons land in ijtempo — men mag gerust zeggen: zienderogen — gegroeid naar een toestand, die met de door Galbraith beschreven „affluence” vergelijkbaar is.

Hiermee zou ik niet graag gezegd hebben, dat onze „welvaart” uit het oogpunt van de inkomensverdeling geen blinde plekken meer vertoont. Ondanks de overspannen arbeidsmarkt en de daarmee samenhangende snelle loonstijging van de laatste jaren zijn er nog allerlei categorieën mensen, die in hun materiële bestaan tussen de wal en het schip terechtkomen. In dit opzicht verschilt Nederland evenwel niet principieel van de Verenigde Staten. Galbraith heeft de in Amerika nog bestaande armoede vermoedelijk onderschat ⁶⁾. De hardnekkig om de vijf procent schommelende Amerikaanse werkloosheid, gedeeltelijk een gevolg van de daar „aanzienlijk verder gevorderde automatisering, houdt trouwens ook voor onze toekomst een waarschuwing in.

Dat er in Nederland aan de inkomensverdeling nog heel wat valt bij te spijkeren doet niets af aan het feit, dat ook ons land zich geconfronteerd ziet met een in toenemende mate voelbaar allocatieprobleem, dat op bepaalde punten — woningbouw, wegebouw, onderwijs — zelfs een bijzonder nijpend karakter draagt. Die groeiende wanverhouding tussen de particuliere en de collectieve behoeftenvoorziening wordt, althans in bepaalde opzichten, aanmerkelijk verscherpt door de specifiek Nederlandse problematiek van een uitzonderlijk sterke bevolkingsgroei en een niet minder uitzonderlijke bevolkingsdichtheid. „Increasing population and increasing density of population increase the friction of person upon person and the outlay that is necessary for social harmony”, schrijft Galbraith in zijn reeds genoemde opstel ⁷⁾. Wanneer een dergelijke overweging reeds meespeelt voor een zo dun bevolkt land als de Verenigde Staten (ca. 25 inwoners per km²), dan geldt zij a fortiori voor Nederland (met 360 inwoners per km²). Voor zover de door Galbraith aangegeven leemten en gebreken in de openbare voorzieningen vooral van ruimtelijke aard zijn, zoals die op het gebied van het wegverkeer en de recreatie, zijn zij in Amerika dan ook slechts van plaatselijke betekenis. In Nederland daarentegen doen zij zich zo langzamerhand in vrijwel het gehele

land gevoelen. Het niveau van het Nederlandse bruto nationaal produkt per hoofd mag dan nog een heel eind beneden Amerikaans peil blijven, ook afgezien daarvan betekent de demografische factor een aanzienlijke versterking van de behoefte aan allerlei voorzieningen in de collectieve sfeer.

Voorbeelden van de hier te lande bestaande tekorten zijn er in overvloed. Het heeft echter weinig zin — en het zou te veel ruimte kosten — daarvan een ook maar enigszins volledige opsomming te geven. Daarom zo maar een losse greep.

Het oud zeer van de woningnood behoeft op deze plaats niet belicht te worden, evenmin als de met de dag beklemmender verkeerscongestie waaraan, althans buiten de gemeenten, met behulp van het Wegenfonds nu dan toch eindelijk wat geknutseld zal worden. Ieder kent de financiële misère waarin vele gemeenten op dit ogenblik verkeren. Deze heeft weliswaar ook een conjunctureel aspect (bestedingsbeperking), maar indien de (inmiddels demissionair geworden) regering meer oog had voor het belang van de openbare voorzieningen zou zij haar conjunctuurpolitieke jachtterrein — conjunctuurpolitiek blijft nu eenmaal noodzakelijk — voornamelijk elders, met name in de particuliere sector, zoeken.

Met het hoger onderwijs is het van hetzelfde laken een pak. De noodkreten van onze universiteiten zijn niet van de lucht. Een recent persbericht van het Ministerie van Economische Zaken gewaagde o.a. van een stijging der overheidsuitgaven voor onderwijs sinds 1958 met 44 pCt. ⁸⁾. Dat klinkt niet slecht. Toch is dat blijkbaar op geen stukken na voldoende geweest om het onderwijs te brengen op het niveau dat deze tijd eist. Om in dit verband slechts één materieel facet te noemen: in een adres van december jl. maakte de Koninklijke Vereniging van Leraren en Onderwijzers in de Lichamelijke Opvoeding in Nederland de Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen attent op een tekort van 1.477 gymnastieklokalen...

Bepaald alarmerend zijn de met toenemende frequentie opduikende berichten over de lucht- en waterverontreiniging. In bepaalde delen van het land komt de „hygiëne van het milieu” ⁹⁾ steeds ernstiger in het gedrang. De gezondheidszorg is niet vrij van gebreken, de bejaardenzorg kan op geen stukken na in de pas komen met de snelle veroudering van onze bevolking. Uiterst schamel zijn de overheidsvoorzieningen op het gebied van de kunst,

⁶⁾ Zie Michael Harrington: „The Other America. Poverty in the United States”. Penguin Special S 223, 1963. Zie ook „The other America” in „E.-S.B.” van 22 januari 1964.

⁷⁾ „Encounter”, januari 1965, blz. 36.

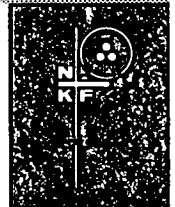
⁸⁾ Hoofdafdeling Externe Betrekkingen, bericht nr. 1, dd. 4 januari 1965.

⁹⁾ Zie Ir. H. B. Goettsch: „Groei of woekering?” in „E.-S.B.” van 6 januari 1965, blz. 8 e.v.

(I. M.)

Kabels met papier- en met plasticisolatie voor hoogspanning, laagspanning en telecommunicatie. Kabelgarnituren, koperdraad en koperkabel, staaldraad en bandstaal

N.V. NEDERLANDSCHE KABELFABRIEKEN · DELFT

de recreatie, de sport, om nog maar te zwijgen van de ver bij de internationaal aanvaarde norm achterblijvende hulp aan de ontwikkelingslanden (een overigens door Galbraith ten onrechte verwaarloosd chapter).

Niet al dit soort tekorten leent zich voor kwantificering. Sommige, zoals die in de sfeer van het onderwijs, zijn voorname-lijk kwalitatief. Kon men ze alle in bedragen „vertalen”, dan zou men een gapende kloof ontwaren tussen de behoeften op al deze gebieden en de overheidsuitgaven, die in feite aan de voorziening in die behoeften ten koste worden gelegd. En dat, terwijl wij in de particuliere behoeftenvoorziening al toe zijn aan frivoliteiten en „gadgets” als elektrische schoenpoetsmachines, mechanische tandenborstels en wat er meer aan fraais te bedenken valt. Het weinige dat een steeds verdergaande vervolmaking van de produktie voor onze private behoeftenbevrediging nog aan de „quality of life” kan toevoegen wordt langzamerhand door de produktietekorten in de collectieve sfeer dubbel en dwars tenietgedaan. Ziedaar het allocatieprobleem ten voeten uit!

Een element dat bij dit alles vaak over het hoofd wordt gezien is de complementariteit van de in de particuliere en de in de publieke sector voortgebrachte goederen en diensten. Auto's zonder wegen zijn waardelose prullen; industrieën eisen terreinen, wegen, kanalen, woningen voor hun personeel en telefoons (huidige tekort in ons land: 125.000). Ik laat Galbraith nog even aan het woord: „It should (...) be observed that if appropriate attention is not accorded all needs, the private sector itself will suffer in technical performance”¹⁰). Het is duidelijk, dat in dat geval ook de economische prestatie in de knel moet komen.

Ik betreur het in hoge mate, dat het in Nederland tot dusver aan begrip voor de hier besproken problematiek heeft ontbroken. Slechts één politieke partij, nl. de Partij van de Arbeid, heeft bij de jongste verkiezingen aan het vraagstuk van de gemeenschappelijke voorzieningen een centrale plaats op haar programma ingeruimd¹¹). Na de voor deze partij op een aanzienlijk verlies (van vijf Tweede-Kamerzetels) uitgelopen stembusstrijd verdween dat programma echter min of meer geruisloos van het toneel. Het gevolg is, dat er nu geen enkele maatschappelijke groepering meer is, die met kracht op het aambeeld van de openbare voorzieningen hamert om de publieke opinie wakker te schudden en te houden.

Zo nu en dan stuit men dan ook op uitingen die symptomatisch zijn voor het gebrek aan besef van de noodsituatie, waarin ons land door de toenemende discrepantie tussen de particuliere en de publieke sector meer en meer komt te verkeren. Een typisch voorbeeld daarvan is het artikel „Markt in verstarring?” van Dr. A. D. Bonnet in dit tijdschrift van 12 augustus 1964¹²). Terecht signaleert deze schrijver daar een ontwikkeling, „waarbij de materiële

behoefte zo langzamerhand tot het plafond van hun maximale vervulling zijn gekomen”, een ontwikkeling „naar een verstarrende markt waarin bijna geen behoeften op het materiële vlak meer onvervuld zijn (...)”. Wie verwacht, dat deze constatering hem logischerwijze in Galbraithiaans vaarwater zal brengen, komt bedrogen uit. Wel wijst Dr. Bonnet op de noodzaak, de onderontwikkelde gebieden mee te laten delen in de rijkdom van de westerse landen (waartoe de middelen z.i. uit de door alle onderdanen gevulde westerse schatkisten moeten komen). Het groeiende welvaartstekort in de collectieve sfeer, dat alleen door een verschuiving in de aanwending van de produktiemiddelen kan worden aangepakt, negeert hij volledig. Zelfs loopt zijn betoog uit op een advies aan het bedrijfsleven, de marktverstarring te doorbreken door een „revolutie in de ideeënvorming”, die haar weg zou moeten vinden in de produktie-ontwikkeling, de verkoopargumentatie en de reclame, opdat de consument een nog gedifferentieerder, nog gevarieerder aanbod kan worden voor-gezet. On-Galbraithiaanser kan het nauwelijks.

Ik ben mij er terdege van bewust, dat in het bovenstaande lang niet alle aspecten van het aan de orde gestelde onderwerp zijn aangeroerd, laat staan behandeld. Er is over de door Galbraith ontsloten gedachtenwereld aanzienlijk meer te zeggen dan hier is geschied. Sommige stellingen en gezichtspunten uit zijn rijke, vele actuele onderwerpen overhoop halende boek hebben alleszins gerechtvaardigde kritiek uitgelokt, waar op deze plaats aan voorbij is gegaan. Zijn hoofdthema, de toenemende versterking van het sociale evenwicht, is daarbij echter onverlet gebleven. Speciaal daaruit valt voor Nederland, dat maar onbekommerd de progressiefactor in zijn loon- en inkomstenbelasting corrigeert¹³), en zo de particuliere behoeftenvoorziening stimuleert terwijl een angstwekkende cumulatie van onafgedane overheidstaken, d.w.z. uitblijvende collectieve voorzieningen, de „leefbaarheid” van de maatschappij bedreigt, het nodige te leren.

Nederland moet zo snel mogelijk af van een financiële „filosofie” die overheidsuitgaven op zijn gunstigst als een noodzakelijk kwaad ziet en het stijgingstempo daarvan wil beperken tot dat van het nationaal inkomen. Uit de voor ieder waarneembare feiten blijkt, dat de samenleving er dan alleen maar armer, en de veel geroemde „welvaart” alleen maar lelijker op wordt. Nederland zou ook af moeten van de hebberigheid van al zijn pressiegroepen, die elkaar om elk decimaaltje voordeel, dat er maar in de wacht te slepen valt, najverig op de hielen zitten. Wie behoorlijke collectieve voorzieningen wil zal zich in andere opzichten moeten beperken. Een gulden kan maar eenmaal worden uitgegeven.

Nederland anno 1965 kan met de les van Galbraith zijn voordeel doen. Daarom leek het mij nuttig „The Affluent Society” weer eens uit de kast en voor het voetlicht te halen. Dit boek mag niet in het vergeetboek raken.

Amsterdam.

Drs. J. BEISHUIZEN.

¹⁰) „Encounter”, januari 1965, blz. 36.

¹¹) Zie „Om de kwaliteit van het bestaan”, voor de Dr. Wiardi Beckman Stichting uitgegeven door N.V. De Arbeiderspers, Amsterdam 1963.

¹²) No. 2452, blz. 708 e.v.

¹³) Toch niet zó onbekommerd, zoals de opcenten op de motorrijtuigenbelasting leren. Een maatregel die — toevalstreffer? — nu eens wel past in het Galbraithiaanse stramien.

(I. M.)

§ N.V. SLAVENBURG'S BANK §

Buitengewone lasten:

het paard van Troje in de Wet Inkomstenbelasting 1964

Op 1 januari 1965 trad de nieuwe Wet op de inkomstenbelasting in werking, waarbij op het gebied van de buitengewone lasten enkele belangrijke wijzigingen zijn aangebracht vergeleken bij de regeling zoals die onder het Besluit op de inkomstenbelasting 1941 heeft gegolden.

Verschillen met de oude regeling.

Het eerste verschil met de oude regeling is dat de na ziektekosten genoemde „andere dergelijke uitgaven” niet meer voor aftrek in aanmerking komen. Dit is eerder een winst dan een verlies, omdat over dergelijke uitgaven wel veel geprocedeerd werd, doch meestal met weinig succes.

Het tweede verschil is dat in het vervolg kosten van ziekte slechts voor aftrek in aanmerking komen voor zover zij meer bedragen dan $2\frac{1}{2}$ pCt. van het onzuivere inkomen, verminderd met de persoonlijke verplichtingen. Voor deze franchise geldt echter een maximum van f. 500, hetgeen werkt bij inkomens boven f. 20.000. Wat minder dan $2\frac{1}{2}$ pCt. resp. f. 500 is, wordt geacht een normaal karakter te hebben.

Een volgend verschil is de verlaging van de grens van 6 tot 4 pCt. voor er sprake is van buitengewone lasten. De vermindering met $\frac{1}{2}$ pCt. per kind begint voortaan bij het derde kind, terwijl het minimum 1 pCt. bedraagt, hetgeen het geval is bij acht en meer kinderen. Bij de telling van het aantal kinderen blijven de meervoudige tellingen zoals die voor de kinderaftrek gelden buiten beschouwing.

Nieuw is ook de plaats van de buitengewone lasten in de wet. Door deze te beschouwen als negatieve bestanddelen van het inkomen kunnen zij eventueel via een regeling van de verliescompensatie ook met later positief inkomen verrekend worden.

Voorts is afgestapt van het oude voorschrift dat vergelijking moet plaatsvinden met hetgeen normaal is bij het merendeel van de belastingplichtigen die wat inkomen, vermogen en gezin betreft, in dezelfde omstandigheden verkeren. Een bron van meningsverschillen is daarmee opgeruimd.

Ten slotte is het begrip buitengewone lasten uitgebreid met de kosten terzake van de opleiding of studie voor een beroep.

De doelstelling van de wijziging.

Het lag in de bedoeling met behulp van de nieuwe regeling te komen tot een toestand, waarbij het *uitzonderingskarakter* meer op de voorgrond zou staan. Dit *uitzonderingskarakter* was namelijk in de loop van de tijd sterk verminderd. Daartoe hadden o.m. de verlaging van de „schadegrens” van 10 tot 6 pCt. en de regeling voor meervoudige kinderaftrek bijgedragen.

Een dergelijke aftrek dient, aldus de Memorie van Toelichting, zich strikt te beperken tot onvermijdelijke uitgaven die het gevolg zijn van omstandigheden welke algemeen als een *persoonlijk onheil* voor de betrokkene worden gezien, en die mede door haar financiële omvang de betrokkene in een bijzondere positie plaatsen wat betreft zijn betalingscapaciteit.

In de Memorie van Antwoord werd dit als volgt verduidelijkt: „Aangezien hier sprake is van uitgaven waaraan een prioriteit boven de belastingheffing moet worden toegekend, dient de aftrek zich strikt te beperken tot abnormale uitgaven die èn naar hun aard èn naar hun totale omvang algemeen worden aanvoeld als dermate zware lasten, dat zij de belastingplichtige wat zijn financiële draagkracht betreft in een uitzonderingspositie plaatsen ten opzichte van andere contribuabelen”.

Om het uitzonderingskarakter tot uitdrukking te brengen was in het oorspronkelijke wetsontwerp voorzien in een uitgesloten bedrag aan ziektekosten ter grootte van 2 pCt. van het onzuiver inkomen, verminderd met de persoonlijke verplichtingen, terwijl studiekosten eerst indien zij meer dan f. 200 bedroegen in aanmerking zouden worden genomen. De verhoging van de ziekenfondspremie tot 4,4 pCt. gaf aanleiding de grens van 2 op $2\frac{1}{2}$ pCt. te brengen. Daartegenover werd echter de grens voor de studiekosten van f. 200 tot f. 120 verlaagd. Onder aandrang van de Tweede Kamer werd de laatste beperking geheel opgeheven.

De werking in de praktijk.

Indien men in aanmerking neemt dat tot de aftrekbare ziektekosten niet alleen het *werknemersdeel* van de ziekenfondspremie behoort, doch ook het *werkgeversdeel*, dan is het merkwaardig te noemen, dat het uitgesloten deel van de ziektekosten niet van meet af aan wat hoger is gesteld.

Een aanzienlijke stijging van de ziektekosten heeft het premieniveau voor de ziekenfondsverzekering voor 1965 op recordhoogte gebracht: 5,4 pCt. over de toch al sterk gestegen lonen. Dit is een vol procent meer dan waarop werd gerekend. Daarbij komt nog dat ten gevolge van de stijging van de premies voor de A.O.W. en A.W.W. de grens, waarbij van buitengewone lasten sprake is, nog wat lager is komen te liggen.

Met de nieuwe, volledige aftrekbaarheid van de studiekosten dreigt thans een toestand te ontstaan, waarin het uitzonderlijke karakter van de buitengewone lasten nagenoeg verdwijnt.

Voor de ongehuwden en de gehuwden zonder kinderen die een looninkomen hebben tot f. 10.000 (het maximum voor de berekening van de ziekenfondspremie) zijn de persoonlijke verplichtingen in het algemeen rond 10 pCt. van het onzuiver inkomen (t.w. de premie voor de A.O.W. en A.W.W.). Uitgedrukt in het onzuiver inkomen verminderd met de persoonlijke verplichtingen bedraagt de

$$\text{ziekenfondspremie } \frac{100}{90} \times 5,4 \text{ pCt.} = \dots\dots 6 \text{ pCt.}$$

Daarvan wordt voor de berekening van de buitengewone lasten buiten beschouwing gelaten ... 2,5 pCt.

zodat als begin van buitengewone lasten reeds aanwezig is ... 3,5 pCt.

Er is sprake van buitengewone lasten bij uitgaven ter grootte van ... 4 pCt.

Daarvoor ontbreekt dus slechts ... 0,5 pCt.

Voor degenen die kinderbijslag genieten daalt het percentage van 6 een fractie, omdat over de kinderbijslag geen premie wordt betaald. Daar staat tegenover, dat bij aanwezigheid van drie kinderen reeds bij 3,5 pCt. aan uitgaven de buitengewone lasten-grens wordt bereikt; bij vier kinderen daalt dit tot 3 pCt. enz. tot het minimum van 1 pCt. wordt bereikt.

Voor de grote massa van loontrekkenden kan worden gezegd dat het bedrag hetwelk nodig is om in aanmerking te komen voor een aftrek wegens buitengewone lasten niet groter is dan f. 100 per jaar.

Het feit dat het ontbrekende bedrag zo gering is, betekent dat het — vooral na de uitbreiding van het begrip buitengewone lasten met studiekosten — niet alleen bijzonder eenvoudig, doch ook buitengewoon aantrekkelijk is om enige uitgaven te doen ter bereiking van de aftrek-grens. Dit moge uit het volgende voorbeeld blijken.

Stel een ongehuwde heeft een loon van f. 6.000 per jaar. Daarover is aan premie A.O.W. en A.W.W. rond f. 600 verschuldigd. De grens voor de buitengewone lasten is dan 4 pCt. van f. 5.400 = f. 216. De ziekenfondspremie bedraagt 5,4 pCt. van f. 6.000 = f. 324. Hiervan blijft 2,5 pCt. van f. 5.400 = f. 135 buiten beschouwing, zodat f. 324 — f. 135 = f. 189 meetelt. Dit is f. 27 minder dan de grens. Wordt nu een studie ondernomen die f. 60 per jaar vraagt, dan wordt aftrekbaar f. 189 + f. 60 = f. 249.

Het resultaat van de aftrek is dan vermindering van premie A.O.W. en A.W.W. van ..... f. 25

Over het restant ad f. 249 — f. 25 bedraagt de belastingvermindering bij een marginaal percentage van 23 ..... f. 51

De totale verlichting is dan ..... f. 76
verkregen door een uitgave van ..... f. 60

..waardoor met de kosteloze studie zelfs nog een premie wordt verkregen van ..... f. 16

Uit dit voorbeeld blijkt dat jongeren gratis — soms nog met een premie — kunnen studeren. Ouderen kunnen op kosten van de overheid een kleine toelage aan bejaarde ouders geven, eveneens met de mogelijkheid van overcompensatie.

Uit het bovenstaande blijkt wel, dat het herstel van het uitzonderingskarakter van de buitengewone lasten niet alleen niet bereikt wordt, doch dat bovendien de nieuwe regeling een vrij algemene mogelijkheid tot vermindering van premie A.O.W. en A.W.W. en van loonbelasting heeft geïntroduceerd. Aangezien de stappen welke gedaan moeten worden om deze vermindering te bemachtigen bijzonder veel werk verschaffen aan de administratie der belastingen en de uitvoering ook voor de werkgevers extra werk oplevert, moet de nieuwe regeling bijzonder inefficiënt worden genoemd. De regeling lokt misbruik uit en is discriminerend ten opzichte van contribuabelen met middelbare en hogere inkomens.

Er is weinig voor nodig om het gestelde doel van de regeling voor buitengewone lasten te bereiken. Het is voldoende in artikel 46 lid 1 sub b van de Wet op de inkomstenbelasting 1964 de woorden „twee en een half procent” te vervangen door „vijf procent”. Uiteraard dient een overeenkomstige wijziging te worden toegepast op artikel 18 lid 1 sub b. van de Wet op de loonbelasting. Zou men het een bezwaar vinden, dat dan de aftrek-mogelijkheid voor studiekosten moeilijker wordt, dan zou men in de plaats van 5 pCt. bijv. ook 4 pCt. kunnen nemen.

Utrecht.

C. P. A. BAKKER.

De exportpolitiek van de Japanse overheid na 1945

(III)

Resultaten.

De exportstructuur van Japan is door de gerichte exportpolitiek na de oorlog¹⁾ sterk gewijzigd, zoals blijkt uit nevenstaande tabel. Zeer duidelijk kan men hieruit aflezen de invloed van de estrangement coëfficiënt, nl. dat de afzetstructuur gezond is, wanneer de exportstructuur zich ontwikkelt overeenkomstig de afzet op de binnenlandse markt, en uit de invloed van de specialisatie-index, gezien de groeiende importantie van de export van investeringsgoederen als rollend materieel en schepen, en van duurzame consumptie-artikelen als radio's en camera's.

Uit de tabel blijkt zeer duidelijk dat het industrialisatie-beleid van de Japanse overheid, waarvan haar exportpolitiek een belangrijk onderdeel vormde, zeer succesvol is geweest, omdat:

a. zowel in de industriële produktiestructuur als in de industriële exportstructuur een drastische verschuiving ten gunste van de moderne kapitaalintensieve industrieën heeft plaatsgevonden;

b. de binnenlandse markt bij deze omschakeling de be-

¹⁾ Zie „E.-S.B.” van 17 en 24 februari 1965.

TABEL I.

Verschuiving in de industriële productie- en exportstructuur van Japan (in pCt.) a)

Bedrijfstak		1935	1950	1959 b)
Lichte industrie	A	47,3	50,0	36,5
	B	81,9	67,2	51,8
w.v. textiel	A	32,9	26,7	14,2
	B	65,7	53,5	32,7
w.v. overige	A	14,4	23,3	22,3
	B	15,2	13,7	19,1
Zware en chemische ind.	A	52,7	50,0	63,5
	B	18,1	32,8	48,2
w.v. machinerieën	A	13,5	16,2	28,9
	B	6,7	10,5	28,2
w.v. ferro-metalen	A	19,3	18,7	21,9
	B	7,3	20,2	15,4
w.v. chemische industrie	A	20,0	15,1	12,8
	B	4,1	2,1	4,6

a) A = in pCt. van de industriële produktie.

B = in pCt. van de industriële export.

b) Voor exportstructuur cijfers van 1960.

langrijkste katalysator is geweest: immers, de naoorlogse veranderingen in de Japanse exportstructuur tenderen in

dezelfde richting als die in de industriële produktiestructuur, zij het met een vertragings van enkele jaren.

Tevens kan men constateren dat de bijdrage van de chemische industrie, en in mindere mate van de ferrometalen, aan de Japanse export nog te gering is. Reeds de estrangement coëfficiënt van deze artikelen wijst in die richting, maar de belangrijkste indicator voor de geringe concurrentiekracht van deze Japanse industrieën in het buitenland is wel de ongunstige specialisatie-index.

Vergelijkt men de industriële exportstructuur van Japan met die van de grootste industriënaties ter wereld, dan blijkt dat Japan geenszins meer een onderontwikkeld land is, maar reeds valt in de groep van hooggeïndustrialiseerde landen. Dit in tegenstelling met Nederland, waar nog afgezien van de veel te grote export van de wel zeer kwetsbare landbouwproducten, de artikelen, voortgebracht door de zware en chemische industrieën, nog geen 40 pCt. vormden van de industriële export in 1962 (nl. machineën 22 pCt., chemische producten 10 pCt. en ferrometalen slechts 5 pCt.). In Japan zou men dan ook Nederland in dit opzicht geenszins tot de groep van de hoogst-ontwikkelde landen rekenen!!

Gaat men per produktgroep de concurrentiekracht van Japan na, dan krijgt men het volgende beeld:

a. de positie van Japan verslechtert in de internationale handel van traditionele artikelen als textiel, fietsen, aardewerk en kunstparels. Afgezien van de geringe overheidssteun, is één van de belangrijkste oorzaken van deze ontwikkeling de sterk stijgende lonen, die in deze lichte arbeidsintensieve industrieën een voorname kostenfactor vormen;

b. Japan is de grootste producent en de grootste exporteur ter wereld voor schepen, televisie- en radiotoestellen (met name ook transistors), en de op één na grootste voor foto- en filmcamera's (na West-Duitsland), motorfietsen (na Italië) en horloges (na Zwitserland), terwijl het tot de eerste vijf behoort voor rollend materieel, ijzer en staal, plastics en kunstvezels. Deze industrieën — die in Japan de „second stage industries” vormen — zijn deels nog arbeidsintensief (bijv. bij horloges) en deels reeds kapitaalintensief (schepen, ijzer en staal);

c. Japan besteedt momenteel veel aandacht aan de ontwikkeling van de „third stage industries”, zoals personenauto's en koelkasten. Deze massaconsumptie-artikelen produceert men nog tegen relatief hoge kosten en nog inefficiënt, zij het dat met name de vorderingen in de fabricage van personenauto's zeer spectaculair zijn, gezien ook de recente vestiging van een Japans assemblagebedrijf in België.

Toekomst.

In het Japanse „Economic Survey van 1962/63” geeft het Economic Planning Agency o.a. een analyse van de ontwikkeling van de wereldhandel in de laatste jaren en komt daarbij tot de volgende conclusies voor Japan:

a. Japan dient de kapitaalgoederenexport naar de ontwikkelingslanden sterk op te voeren. De jonge landen zijn bij het realiseren van hun industrialisatieplannen sterk afhankelijk van importgoederen: voor het belangrijkste investeringsgoed, nl. van machines, gemiddeld tussen 20 en 30 pCt. Het aandeel van Japan in de import van deze landen steeg reeds voor goederen als schepen, rollend materieel en andere zware machines van 3 pCt. in 1955 tot 8 pCt. in 1961.

b. Japan dient deze kapitaalgoederenexport, die tot nog

toe zeer sterk geconcentreerd was op Z.O.-Azië, veel meer te spreiden. Men zal dan ook exportoffensieven ontketenen in Latijns Amerika, Afrika en het Midden Oosten. Om de jonge naties in staat te stellen deze toenemende import van Japanse kapitaalgoederen te financieren, zal Japan de aankoop van grondstoffen uit deze landen sterk verhogen. Naast deze „aid through trade” zullen ruimere langlopende kredieten aan deze handelspartners ter beschikking worden gesteld. Wel merken de Japanse planners hierbij op dat Japan, in tegenstelling met het Westen, nog niet het stadium heeft bereikt, waarin het mogelijk is om de import van artikelen, voortgebracht door de lichte traditionele arbeidsintensieve industrieën van deze landen, te verruimen, laat staan te stimuleren.

c. Japan moet de export van machines en halfabrikaten naar de hooggeïndustrialiseerde landen uitbreiden. Ten gevolge van de vrij vergaande importliberalisatie en de onderlinge specialisatie in het Westen, liggen hier voor het Japanse bedrijfsleven nog grote kansen. Vermeldenswaard is in dit verband de opmerking in het Economic Survey van 1962/63 ²⁾ dat vooral Nederland, Zwitserland en Zweden vanwege hun eenzijdige industriële produktiestructuur interessante markten zijn voor Japan.

d. Voor diverse duurzame consumptiegoederen kan men in het Westen grote exportoffensieven van Japan verwachten, omdat de afzetkansen van deze artikelen ten gevolge van de hoge nog steeds toenemende welvaart sterk zijn toegenomen.

Conclusies voor Nederland.

Alhoewel het economisch bestel sterk bepalend is voor de economische politiek van een land, kan men uit het exportbeleid, zoals dat is gevoerd door de Japanse overheid in de afgelopen 15 jaren, toch ook voor Nederland wel enkele conclusies trekken (ex Oriente lux!), nl.:

a. Er moeten in Nederland wegen worden gevonden opdat ten tijde van een bestedingsbeperking de industrieën van morgen het laatst in hun investeringsactiviteiten worden afgeremd. Een algemene beperking van de faciliteit van vervroegd afschrijven, een algemene schorsing van de investeringsaftrek, en algemene kredietrestricties zijn juist het meest fnuikend voor de ontwikkeling van de jonge kapitaalintensieve industrieën, en vertragen daardoor de modernisering van onze industriële produktiestructuur.

b. Behalve de industriële produktiestructuur is ook ons industriële exportpakket nog vrij traditioneel van samenstelling. Aangezien exporteren voor ons land een levensvoorwaarde is, is het toch enigszins verwonderlijk dat men in Nederland de trend in de wereldhandel niet op de voet volgt, en niet de consequenties uit deze ontwikkeling trekt. Dit is daarom zo dringend omdat onze concurrentiepositie in de traditionele arbeidsintensieve industrieën steeds meer verslechtert ten gevolge van de sterk stijgende loonkosten. Echter in de moderne kapitaalintensieve industrieën spelen de lonen als kostenfactor een veel geringere rol. Men kan dan ook stellen dat op het terrein van indus-

(slot onderaan blz. 210)

²⁾ „Economic Survey of Japan 1960/61 en 1962/63”, uitg. The Economic Planning Agency of Japanese Government. *Geraadpleegde literatuur:* „Consider Japan”, artikel in „The Economist” van 1 en 8 september 1962; Karl Hax: „Japan, Wirtschaftsmacht des Fernen Ostens” (1959); „Factors in Japan's Economic Growth 1962”, uitg. The Ministry of Foreign Affairs en „The Income Doubling Plan & the Growing Japanese Economy 1961”, uitg. The Ministry of Foreign Affairs.

Woningbouw in Europa

Nu de Commissie voor Volkshuisvesting, Bouwnijverheid en Ruimtelijke Ordening van de E.C.E./U.N.O. nog slechts om de twee jaar het overzicht over „Woningbouw: Ontwikkeling en Beleid in Europa” (Housing Trends and Policies in Europe) publiceert, loopt deze zo belangrijke berichtgeving nogal achter de feiten aan. Vandaar dat in het vervolg het „Jaarlijkse Bulletin van woning- en bouwstatistiek voor Europa” (Annual Bulletin of Housing and Building Statistics for Europe, eveneens gepubliceerd door de E.C.E./U.N.O.) de enige jaarlijks verschijnende officiële bron van internationale informatie op dit terrein is. Het valt daarom toe te juichen, dat het „Annual Bulletin” voor 1963 belangrijk is uitgebreid, hoewel dit aan de andere kant tot gevolg heeft gehad dat de publicatie pas eind 1964 plaatsvond.

Nieuwe gegevens.

De uitbreiding had betrekking op nieuwe tabellen betreffende de uitrusting van nieuw gebouwde woningen, het materiaal gebruikt voor de dragende (verticale) constructie en de verdeling tussen steden en platteland.

De gegevens ten aanzien van de uitrusting zijn nog niet volledig. Nederland bijv. vermeldt slechts „Centrale verwarming”, waarvan in 1962 en 1963 resp. 16 pCt. en 22 pCt. van de gereedgekomen woningen voorzien was. In andere vergelijkbare landen was dit 71,5 pCt. (1962) in Frankrijk, 37,5 pCt. (1962) in Noorwegen en resp. 42,5 en 49 pCt. in de Duitse Bondsrepubliek.

De tabellen betreffende dragende constructies zijn eveneens weinig eensluidend. Frankrijk bijv. maakt een onderverdeling in 11 categorieën, w.o. holle baksteen, ter plaatse gefabriceerde betonelementen enz. en geeft bovendien aparte cijfers voor de totale woningbouw en de etagebouw. Gebruikt men voor de drie Westerse landen, die gegevens verstrekken hebben, de meer eenvoudige indeling, vermeld door Nederland en Noorwegen, dan komt men in 1963 voor de dragende elementen tot de volgende percentages:

	Frankrijk	Nederland	Noorwegen
Hout	0,6	1	64,9
Baksteen	28,7	63	2,8
Beton	62,7 a)	27	16,4
Staal	0,3	2	—
Diversen	7,7	7	15,9

a) Inclusief betonblokken.

(slot van blz. 209)

trialisatiebegeleiding de taak van de overheid nog lang niet is beëindigd.

c. Evenals voor Japan zijn er voor ons land enorme afzetmogelijkheden voor kapitaalgoederen in de ontwikkelingslanden, en is een grotere spreiding van onze export, die zich steeds meer gaat concentreren op onze Euromarktpartners, noodzakelijk voor een continue groei van onze welvaart. Een intensievere voorlichting van overheidswege, waarbij vooral de Nederlandse consulates in het buitenland veel actiever kunnen zijn, is hiertoe wel het minimumvereiste, evenals meer royale exportgarantiekredieten door de Nederlandse overheid.

De Meern (U.).

B. HOOGHIEMSTRA.

Belangrijke details.

De tot nu toe gebruikte maatstaf voor internationale vergelijkingen van de prestatie op het gebied van de woningbouw, t.w. het aantal gereedgekomen woningen per jaar per 1.000 inwoners is weinig bevredigend. Omdat deze maatstaf niets zegt over de grootte, de uitrusting enz. kunnen deze ruwe gegevens zelfs misleidend zijn, bijv. wanneer de Sowjet-Unie ermede schernt dat het aantal aldaar gereedgekomen woningen dat van alle andere Europese landen overtreft. Ingewijden wisten al lang dat dit slechts formeel juist was, aangezien de flats in de Sowjet-Unie zeer klein zijn en de kwaliteit uitgesproken slecht.

Voor het eerst worden nu in het Annual Bulletin door de U.N.O. niet alleen gegevens over de produktie van woningen per 1.000 inwoners gepubliceerd, maar voor tal van landen ook het aantal kamers per 1.000 inwoners en/of vierkante meters nuttige oppervlakte van de gemiddelde woning. Tabel 1 geeft hiervan een samenvatting, onderverdeeld in Oost- en Westeuropese landen.

TABEL 1. Woningbouw 1963
Gereedgekomen woningen en vertrekken

Land	Gereedgekomen per 1.000 inwoners		Nuttige oppervlakte m ²
	woningen	vertrekken	
Zweden	10,7	39,7	71,2
Bondsrep. Duitsland	9,9	41,5	75,2
Finland	9,7	30,1	59,1
Zwitserland	9,3	36,6	—
Italië	8,1	29,8	—
Noorwegen	7,8	35,4 (1960)	83,7 (1960)
Denemarken	7,1	—	—
Frankrijk	7,0	39,4	(70,5: woonoppervlakte!) 94,0 (woonoppervlakte: 54)
Nederland	6,7	34,4	63,5
Spanje	6,7	33,9	—
Groot-Brittannië	5,9	21,4	—
Oostenrijk	5,7	21,9	71,9
Portugal	4,0	—	—
U.S.S.R.	11,1	—	38,2
Roemenië	6,5	—	46,2
Tsjechoslowakije	6,4	15,3	49,3
Bulgarije	5,4	—	—
Hongarije	5,2	19,8	59,7
Polen	4,6	13,8	52,2
Oost-Duitsland	4,4	—	—
Zuidslavië	5,8	11,1	50,1

Het Russische cijfer van 11,1 per 1.000 inwoners in 1963 is nog altijd hoger dan in welk ander land ook (behalve het niet vermelde Israël met meer dan 15 — eveneens kleine — eenheden per 1.000); Nederland met 6,7 heeft vergeleken met de Sowjet-Unie schijnbaar niet veel meer dan 60 pCt. gepresteerd.

Maar neemt men nu het aantal m² dan ligt de verhouding precies omgekeerd: 420 m² per 1.000 inwoners in de U.S.S.R. tegenover 630 m² in ons land.

Opvallend is dat de andere Oosteuropese landen in elk opzicht buitengewoon ongunstige uitkomsten te zien geven. Het bijzonder lage cijfer van een als betrekkelijk „liberaal” bekendstaand land als Polen mag verbazing wekken. Maar iedereen die eens gelegenheid heeft gehad met Poolse volkshuisvesters van gedachten te wisselen, weet dat deze sector, die in Nederland bovenaan

op de prioriteitenlijst staat, in Warschau gewoon als sluitpost wordt gewaardeerd: als in het economisch plan nog wat ruimte overblijft krijgt uiteindelijk de woningbouw een schamele portie toebedeeld.

De positie van Nederland.

Op de lijst van 1963 staat ons land op een minder gunstige plaats dan met het oog op de bevolkingsgroei wenselijk zou zijn: niet alleen het aantal woningen per 1.000 inwoners ligt met 6,7 beneden het Westerse gemiddelde van 7 à 8 en daarmee beneden Italië en Frankrijk, ook de oppervlakte per 1.000 inwoners bereikt dientengevolge niet de hoge waarden van West-Duitsland en Zweden. Voor Frankrijk wordt niet de nuttige oppervlakte (dus van buitenmuur tot buitenmuur) vermeld maar de woonoppervlakte (d.w.z. van de hoofdvertrekken), die dan gemiddeld 500 m² per 1.000 inwoners bedraagt tegenover 362 m² in Nederland¹⁾.

Tegen deze achtergrond dient men de gunstige uitkomsten van 1964 te waarderen. De sprong van 6,7 op 8,3 per 1.000 is indrukwekkend en getuigt — samen met soortgelijke prestaties in andere sectoren — van een juiste aanpak. Maar met het oog op de bevolkingsaanwas en de te verwachten toeneming van de koopkracht zal de vraag naar meer en — qua grootte en comfort — betere woonruimte gestadig toenemen. Beschouwt men tegen deze achtergrond de plaats van de Nederlandse volkshuisvesting in internationaal verband, dan blijkt, dat wij nu na een terugval van het hoogste punt, t.w. 8,1 per 1.000 in 1957 en 1958, naar ca. 7,3 in de periode 1959-1961 en tot 6,7 in 1962 en 1963, de oude plaats hebben herwonnen, dankzij de prioriteit die eindelijk aan de bestrijding van „volksvijand no. 1” werd toegekend. Voegt men hier nog bij, dat in de tien jaren 1954 tot en met 1963 volgens de E.C.E. de produktie per 1.000 inwoners gemiddeld slechts met 1,4 toenam, dan geeft 1964 wel reden tot tevredenheid, maar niet tot voldoening.

¹⁾ Gemiddelde woonoppervlakte: Frankrijk 70,5 m², Nederland 54 m². Deze gegevens moet men als grove benaderingen waarderen; tevens is belangrijk dat hiermede bedoeld is: nieuw gebouwde ruimte per 1.000 inwoners, hetgeen uiteraard niets zegt over de — in oud- en nieuwbouw — ter beschikking staande ruimte per 1.000 inwoners!

Oprichters.

Ten slotte nog een enkel woord naar aanleiding van de steeds weer opvlaiende discussie over de rol van de particuliere bouw en de woningwetsector bij de bestrijding van het woningtekort. Uit de E.C.E./U.N.O.-gegevens (tabel 2) blijkt, dat zich onder de topgroep twee landen bevinden met het laagste aandeel van de particuliere bouw: Finland met 37,4 pCt. en Zweden met 40,2 pCt., waarvan dan in Zweden nog een zeer groot percentage subsidies ontvangt. In eveneens twee landen met een hoge produktie is de rol van het particulier initiatief bijzonder groot: Zwitserland met 88,8 pCt. en de B.R. Duitsland met 73,1 pCt., waarbij in het laatste geval verstrekkende directe en/of indirecte steunmaatregelen te pas komen.

TABEL 2. *Gereedgemaakte woningen*
(1962 - 1963)

Land	Per 1.000 inwoners		Oprichters; percentage gebouwd door					
	1962	1963	overheden		„non-profit”		particulieren	
	1962	1963	1962	1963	1962	1963	1962	1963
Israël	16,0	—	52,6	—	9,4	—	37,0	—
Zwitserland	10,5	9,3	2,1	2,1	10,4	9,4	87,5	88,8
Bondsrep. Duitsland	10,1	9,9	2,6	2,5	23,6	24,4	73,8	73,1
Zweden	9,9	10,7	32,0	35,1	24,2	24,8	43,8	40,2
Finland	8,3	9,7	6,2	5,5	53,0	57,1	—	37,4
Verenigde Staten (begonnen werken)	8,1	8,6	2,0	1,9	—	—	98,0	98,1
Noorwegen	7,6	7,8	2,6	—	27,0	—	70,4	—
Denemarken	7,2	7,1	2,8	1,7	28,3	34,6	68,9	63,7
Italië	7,2	8,1	—	—	—	—	—	—
Nederland	6,7	6,7	18,3	19,8	20,6	24,2	61,1	56,0
Frankrijk	6,6	7,0	2,7	—	29,0	—	68,3	68,7
Verenigd Koninkrijk	6,0	5,9	42,4	31,3	—	—	57,6	58,1
Oostenrijk	5,7	5,7	16,1	13,0	30,0	32,0	53,9	55,0
België	4,9	(1960)	0,2	—	14,1	—	85,7	—

Bron: E.C.E.: „Annual Bulletin of Housing and Building Statistics for Europe”, 1962/63; „Statistical abstract of housing and construction”, Israel Ministry of Housing, 1964.

Het wil ons voorkomen dat deze cijfers eens te meer aantonen, dat de verschillen tussen de „particuliere” bouw en de „non-profit”-sector van grotere betekenis zijn bij de latere exploitatie dan bij de bouw zelf, waar de opvoering en het juiste gebruik van de bouwcapaciteit uiteindelijk beslissend zijn voor de uitkomsten. Uit de zojuist aangehaalde gegevens blijkt o.i. dat dit technische vraagstuk onder beide systemen op bevredigende wijze kan worden benaderd.

Amsterdam.

H. UMRATH.

Europa-bladwijzer

No. 30

Algemeen.

Om de vitaliteit van de Europese Economische Gemeenschap te bewijzen en haar dynamiek, die een voorwaarde is tot haar voortbestaan, te bewaren, stelt de Commissie in een begin oktober 1964 gepubliceerd document getiteld „Initiatief — 1964” aan de Raad en aan de regeringen van de lid-staten maatregelen t.a.v. een versnelling van het integratieproces voor. In de inleiding stelt de Commissie vast, dat de economische integratie tendent in de richting van een volledige politieke unie. Het document bevat vijf

hoofdstukken met praktische maatregelen t.a.v. de douane-unie, communautaire wetgeving met betrekking tot de handel met derde landen, afschaffing van grenscontroles tussen de lid-staten, monetaire politiek en de sociale politiek (hervorming van het Sociaal Fonds). De Commissie acht de voorstellen als geheel belangrijk, doch niet onderling afhankelijk.

Deze voorstellen van de Commissie — een poging ingegeven door de overtuiging dat het nodig is om met voorstellen voor verdere Europese vooruitgang de Europa-

moeheid, die sinds het mislukken van de onderhandelingen met Engeland te constateren valt, te bestrijden — worden door *Dr. E. Horn* besproken („E.W.G.-Initiative 1964”, *Aussenwirtschaftsdienst des Betriebsberaters*, no. 10, 30 oktober 1964, blz. 315-318).

Wat betreft de versnelde totstandkoming van het gemeenschappelijk buitentarief, acht *Horn* het minder wenselijk dat de lage-tarieven landen zoals de Benelux en Duitsland gedwongen zouden worden hun tarieven te verhogen. Wil de door de Commissie voorgestelde toepassing van het gemeenschappelijk buitentarief reeds op 1 januari 1966 inderdaad passen in het beeld van een liberale handelspolitiek der E.E.G. dan moet vóór dat tijdstip de Kennedy-ronde tot een succesvol einde gebracht zijn en tot een flinke daling van het buitentarief geleid hebben. De Commissie schijnt echter het welslagen van de Kennedy-onderhandelingen meer uit een Franse en Italiaanse hoek te willen beoordelen. Komt men echter pas na het vaststellen van het gemeenschappelijk buitentarief tot resultaten in de Kennedy-ronde dan komt West-Duitsland in de vreemde en ongewenste situatie waarin zijn buitentarief eerst omhoog en daarna weer omlaag zal gaan.

Afgezien van deze opmerking volstaat *Horn* met een samenvatting van de inhoud van „Initiatief—1964”. Hierin staan de tariefmaatregelen op de voorgrond en vormen de overige voorstellen het noodzakelijk complement. In het algemeen lijken zij voor de Bondsregering aanvaardbaar doch wat betreft de kwestie van de graanprijs voorziet *Horn* nog wel enige moeilijkheden. Uit een bespreking van het Mansholt-plan door een medewerker van het Belgische Koninklijke Instituut voor Internationale Betrekkingen blijkt nog eens duidelijk het uitzonderlijk belang hiervan voor de verdere ontwikkeling van de E.E.G.

De prognose van de schrijver is inmiddels door de feiten achterhaald. Op 13 december 1964 besloot de Raad tot eenmaking van het graanprijsniveau per 1 juli 1967. Als compensatie aan de Duitse boerenstand zijn aanpassingsbedragen van gemeenschapszijde toegezegd, die echter een degressief karakter hebben en per 1 januari 1970 aan het einde van de overgangperiode beëindigd zullen worden. De uiteindelijke beslissing van de Raad komt grotendeels overeen met het zgn. gewijzigde Mansholt-plan. Zeer terecht wijst de schrijver erop, dat de uniforme graanprijs in zekere zin als een „springplank” voor de Commissie moest dienen om ook voor andere belangrijke landbouwproducten een gemeenschappelijk prijsniveau te bepalen. Een bevestiging hiervan is inmiddels reeds gegeven door *Dr. Mansholt* zelf, die op een onlangs gehouden persconferentie verklaarde, dat in het komende halfjaar nog een aantal zeer zware beslissingen op landbouwgebied moeten worden genomen.

Jacques Mallet spreekt zelfs van een „victoire de l'Europe” en „victoire de ses institutions” in „Du plan Mansholt à l'union politique” (*Le Monde Diplomatique*, januari 1965). Zonder de Europese Commissie, de bekwaamheid van *Mansholt* en de politieke wil der lid-staten, zou het succes twijfelachtig geweest zijn. De 15e december 1964 zal zonder twijfel beschouwd worden als de werkelijke geboortedatum van de gemeenschappelijke landbouwpolitiek. Sinds deze datum bestaat er geen onafhankelijke nationale politiek meer en zullen de belangrijkste beslissingen in Brussel worden genomen. Met name zullen er nog gecompliceerde onderhandelingen volgen over o.a. de prijzen van varkensvlees en melk, uitbreiding en versterking van de gemeenschappelijke markt en het finan-

cieel reglement. Met de tot nu toe bereikte resultaten kan men echter met vertrouwen de Kennedy-ronde tegemoet zien. „Le navire européen gonfle ses voiles et peut, sans crainte, affronter la haute mer”. De positie van de E.E.G. is nu duidelijk en zij kan constructief werkzaam zijn.

Het merkwaardige van de gemeenschappelijke/rijstmarkt bestaat uit het feit, dat de produktie groot genoeg is om de consumptie voor 80 pCt. te dekken, terwijl daarentegen de intra-handel tussen de lid-staten zo gering is, dat grote hoeveelheden in- en uitgevoerd moeten worden uit en naar derde landen. Italië en Frankrijk zijn de grootste producenten, terwijl de Verenigde Staten — de grootste exporteur naar de Zes — voorziet in 25 pCt. van de totale invoer. Deze en andere interessante gegevens zijn bijeengebracht door een auteur, die alleen aangeduid wordt met de letters P. C. in het artikel „Le Marché du riz dans la C.E.E.” (*Revue du Marché Commun*, no. 74, november 1964, blz. 496-501). Onder meer stonden factoren, zoals de bescherming van de nationale rijstproduktie en de vrees voor hogere gemeenschaps- dan wereldmarktprijzen de totstandkoming van verordening no. 16/64/E.E.G. gedurende lange tijd in de weg. De procedure lijkt veel op die van de graanverordeningen. Tarieven worden door heffingen vervangen, drempel- en interventieprijzen etc. Een nieuw element is de vaststelling van gemeenschappelijke prijzen gedurende het eerste jaar voor de niet-producerende lid-staten. Hierdoor wordt voorkomen, dat landen met een grote doorvoer hoge inkomsten uit heffingen zouden ontvangen.

George A. Schöpflin geeft in het artikel „EFTA: The Other Europe” een korte analyse van de totstandkoming, structuur en doeleinden dezer samenwerking (*International Affairs*, oktober 1964, blz. 674). De E.V.A., als antwoord op de E.E.G., is minder politiek georiënteerd en minder geïntegreerd en lijkt dan ook meer op de traditionele internationale organisatie. Het ontbreken van een effectief supra-nationaal orgaan blijkt eens te meer uit de onlangs door Engeland genomen stappen ten aanzien van de invoertarieven, welke geheel ingaan tegen de wil en belangén van de overige E.V.A.-partners. Schrijver is echter van mening, dat door het niet-toetreden van Engeland tot de E.E.G. een grotere rol is weggelegd voor de E.V.A. Het in mei 1963 in het leven geroepen „Economic Development Committee” onderstreept de toenemende tendenties tot afbreken van handelsrestricties, hetgeen weer tot een nauwere samenwerking in financiële en technische zaken zou kunnen leiden. Het is echter de vraag in hoeverre de jongste Engelse maatregelen de klok hebben teruggezet.

Uit een bespreking van het associatiebeleid van de E.E.G. door *Werner Ungerer* in *Aussenpolitik* 1964, no. 10, blz. 685-698 blijkt de omvang van de relaties, die de E.E.G. met derde landen heeft of binnen niet al te lange tijd zal hebben. Hij geeft eerst een kort overzicht van de stand van zaken per medio 1964. Vervolgens wordt nader ingegaan op de reeds eerder aan de orde gestelde vraag, in het Europees Parlement (januari 1962, rapp. Birkelbach) en in het Italiaanse memorandum aan de Raad van 4 mei 1964, of men de mogelijkheid van associatie niet moet laten afhangen van een aantal politieke en economische criteria. M.a.w. of men niet moet vermijden dat door een al te pragmatische aanpak de totale visie op de associatie verloren gaat. *Ungerer* beantwoordt deze vraag bevestigend, maar wijst erop, dat zeker gedurende de overgangperiode geen al te stringente regels mogen worden gehanteerd.

Politieke Unie.

In het november-nummer van „*The World Today*” (1964, blz. 473-480) geeft *Miriam Camps* een chronologisch overzicht van de sinds 1960 ondernomen pogingen om tot een politieke unie van de „Zes” te komen.

Uit het initiatief van Generaal De Gaulle in 1960 kwamen het eerste en het tweede plan-Fouchet voort. De besprekingen hierover in de Commissie-Fouchet maakten echter duidelijk hoe breed de kloof tussen Frankrijk en de overige Vijf was: Englands deelneming, het intergouvernementeel karakter van de voorgestelde unie waaraan de typisch supra-nationale karaktertrekken ontbraken, en de kwestie van de defensie in N.A.T.O.-verband, waren de voornaamste hindernissen voor overeenstemming. Na deze mislukking werd in januari 1963 het Frans-Duitse Verdrag van samenwerking ondertekend.

De vervolgens door Bondskanselier Erhard ondernomen pogingen om in bilaterale besprekingen de basis voor een algemeen aanvaardbaar plan te vinden waren niet erg succesrijk.

Miriam Camps vermeldt het compromis-voorstel van Spaak, in januari 1964 gedaan en uit enkele speculaties over de inhoud van het recente Duitse voorstel, dat toen nog niet gepubliceerd was. Het moeilijkste probleem zal wel liggen bij de rol van de nieuwe Raad op het gebied van de defensie. Of Frankrijk nog iets voelt voor een politieke unie, nu onder meer de verschillen over de defensie (M.L.F.!) de laatste jaren zo duidelijk zijn geworden, ligt nog in de politieke nevelen verborgen.

Het *Europa Archiv* van 10 september 1964 bevat een interessant artikel van *Wolfgang Wagner* over de reacties op het bezoek van De Gaulle aan Bonn in juli 1964: „De Gaulle drängt zur Entscheidung. Bonn und die französische Aufforderung zu einer gemeinsamen „europäischen Politik” ” (blz. 621-631). Het artikel is zeer lezenswaard omdat het naast de samenvatting van de verklaringen van de Franse president — deels verheldert in tafeltoespraken en deels openlijk op een persconferentie — vooral ingaat op de verrassing, die de Duitse regering daarmee werd bereid en op de reacties in binnenlandse politieke kringen.

De voorlopige conclusie van *Alastair Buchan* met betrekking tot de multilaterale kernmacht in zijn artikel van deze naam in *International Affairs* (oktober 1964, no. 4, blz. 619-637) is weinig positief: „It may well be . . . that the MLF will in the end prove to have been nothing but an expensive and time consuming détour on the road to a more effective system of political and strategic planning among the Western allies. . . .” Hij baseert zijn standpunt, na een vrij uitvoerig overzicht te hebben gegeven van ontstaansgeschiedenis en ontwikkeling van het plan voor een M.L.F., voornamelijk op één overweging. Deze vloeit voort uit de dubbele doelstelling welke de Amerikanen met de M.L.F. hebben: een effectief middel om spreiding van nucleaire macht tegen te gaan en een methode om de Europese geallieerden meer het gevoel te geven betrokken te zijn bij de nucleaire beleidsvorming.

Het zou volgens Buchan kunnen, dat beide doelstellingen elkaar uitsluiten. De Amerikanen zijn daarmee voor een dilemma geplaatst: of de nadruk leggen op het eerste element, hetgeen impliceert dat de Europese deelnemers slechts „technical collaborators” zijn bij zaken als financiering en „missile targeting” of de Europeanen wel betrekken bij de voorbereiding van het Amerikaanse nucleaire beleid in ruime zin. In het eerste geval zal een groot gevoel van onbehagen ontstaan, m.n. in Duitsland,

hetgeen juist zou kunnen leiden tot de situatie, die de Verenigde Staten willen tegengaan; in het tweede geval wordt een soort „kleine entente” gecreëerd, waarbij de niet-deelnemende Europese landen (m.n. Frankrijk) zijn buitengesloten. Het is volgens Buchan de vraag of de Verenigde Staten zich dit kunnen permitteren, zonder het gevaar te lopen dat de gehele westelijke verdediging uiteenvalt.

In „*Le Monde Diplomatique*” van november 1964 is te midden van artikelen van Majonica (Bondsrepubliek), van Maurice Schuman (Frankrijk), Nobécourt (Italië) en Henri Pierre (over Engeland) meer dan een gehele bladzijde gewijd aan een uiteenzetting van een Nederlandse zienswijze over de kansen op succes van de nieuwe „relance européenne”. De schrijver van deze beschouwing is de vroegere Staatssecretaris van Buitenlandse Zaken, *Drs. E. H. van der Beugel*, en zijn opinie blijkt zonneklaar uit de titel van het stuk: „La mise en place d'une structure politique représenterait une menace pour la coopération atlantique”. De gedachtengang is in Nederland herhaaldelijk uiteengezet: het Europa van de Zes staat niet op zichzelf, het maakt deel uit van een proces waarin andere democratische Europese landen betrokken moeten worden en dat zelf weer ten doel heeft de politieke organisatie van de Westelijke wereld in de vorm van het bondgenootschap van de landen aan weerszijden van de Atlantische Oceaan te versterken. Dat is de enige mogelijkheid om in de machtsstrijd tussen de communistische en de niet-communistische wereld een evenwicht te handhaven, dat onmisbare voorwaarde is voor het handhaven van de vrede.

Tegenover deze politieke conceptie van het zich geleidelijk hechter organiserend Atlantisch deelgenootschap, staat de — gelukkig ook in Frankrijk sterk omstreden maar niettemin nog steeds heersende — opvatting van Generaal De Gaulle: binnen het huidige machtsevenwicht in de wereld is er ruimte voor een eigen bijdrage tot de wereldpolitiek van landen, die in macht bij de beide grote mogendheden ten achter staan. Tot zulk een eigen bijdrage moet ook het naar éénheid groeiende Europa zich gereed maken. Daartoe moet het zich zelfstandig maken jegens de Verenigde Staten, opdat het eventueel tussen de Sowjet-Unie en de Verenigde Staten een arbiterspositie kan innemen. De groei van deze zelfstandigheid wordt weliswaar sterk gesteund door de economische integratie, die in de Europese Gemeenschappen haar wortels heeft, maar volgt zelf andere wegen. Want de leiding zal op het gebied van de buitenlandse politiek en de defensie geheel bij de Staten moeten blijven berusten, zodat er voor een supra-nationale structuur van de gemeenschapsinstellingen op deze terreinen geen plaats is. Datgene wat in Nederlandse ogen de rechtvaardiging inhield van het samengaan van een kern van zes Europese landen — de vorming van een Gemeenschap met eigen, onafhankelijke instellingen en eigen, supra-nationale, bevoegdheden — zou op het terrein van de buitenlandse politiek en de defensie achterwege moeten blijven. Daardoor zou het samengaan het karakter van een coalitie dragen, een verbond, waarin Frankrijk de toon zou aangeven, omdat Frankrijk besloot met een eigen „force de frappe” een rol te gaan spelen op het terrein van de nucleaire verdediging en daardoor iets op het wereldtoneel vertegenwoordigt, dat het van elk ander land uit de Europese Gemeenschap onderscheidt.

Van der Beugel verdedigt de zienswijze, dat een op deze voet opgebouwde politieke samenwerking tussen de zes

noodzakelijk een wig in het Atlantisch bondgenootschap zal drijven, dus grote spanningen zal oproepen, die uiteindelijk een breuk met de Verenigde Staten ten gevolge kunnen hebben. Aan dit diepgaande verschil in politieke conceptie tussen Frankrijk en de meeste andere lid-staten van de E.E.G. wordt door de omstreeks november ingediende nieuwe plannen tot het van de grond brengen der politieke samenwerking niets veranderd. Integendeel: deze plannen, aldus Van der Beugel, beogen een institutionele structuur te scheppen, die een bedreiging inhoudt van de Atlantische samenwerking en derhalve niet in het Nederlands belang is. Zijn conclusie is, dat een politieke eenheid pas mogelijk is als er eenheid is van politiek.

In het december-nummer zet „Le Monde diplomatique” de discussie voort, maar nu meer in het bijzonder op het terrein van de nucleaire verdediging. Volstaan worde daarom met de vermelding van belangrijke bijdragen van Dr. Klaiber (Ambassadeur van de Bondsrepubliek te Parijs), Jacques Almaric over de Verenigde Staten en David Ennals over Groot-Brittannië.

De tekenen wijzen erop, dat de vraagstukken betreffende Duitsland in de naaste toekomst weer een grote plaats zullen innemen in het overleg der westelijke landen, aldus François Honti in „Avant qu'il ne soit trop tard” (*Le Monde Diplomatique*, januari 1965). Niet omdat er nu gemakkelijker een oplossing voor het Duitse probleem gevonden zal worden dan in het verleden. Immers, de standpunten van de Sowjet-Unie en haar satelietstaten enerzijds en de westelijke landen anderzijds zijn dienaangaande nauwelijks gewijzigd. Maar wel vanwege het groeiende ongeduld en de sterker wordende druk uit Bonn, hetgeen recentelijk nog eens tot uiting kwam op de bijeenkomsten in het najaar van de Assemblee van de Westeuropese Unie en de Atlantische Raad te Parijs.

Het aandringen op beschikkingsmacht over kernwapens, onder meer in het kader van de M.L.F., is een logisch gevolg van de ontwikkelingen sinds 1945. Sindsdien is Duitsland uitgegroeid tot de op één na grootste economische macht in het Westen en is het de voornaamste en trouwste partner geworden van de Verenigde Staten. Anderzijds voelt het zich bedreigd en zeer kwetsbaar.

De beschikkingsmacht over kernwapens betekent echter „un sérieux accroissement de risques du fait qu'elle (de Bondsrepubliek) ne cache pas son intention de remettre en question le statu quo et revendique les frontières de 1937”. Het is onwaarschijnlijk, dat er voor dit enorme probleem een bevredigende oplossing gevonden wordt in het kader van de Europese of Atlantische samenwerking. De Europese integratie heeft het Duitse nationalisme niet doen verzwakken en integendeel het herstel van de economische macht versterkt; bovendien „l'anticommunisme de l'alliance atlantique pourrait devenir le tremplin qui permettra à l'Allemagne d'accéder à l'armement nucléaire”.

Zowel bij de bondgenoten van de Bondsrepubliek als in het Sowjetblok groeit het onbehagen t.a.v. deze ontwikkelingen. Polen heeft bijv. reeds aangedrongen op een Oost-West-conferentie over de Europese veiligheid. Honti is dan ook van mening, dat men moet ingaan op suggesties zoals die van Rapacki, om een quadripartite Commissie in te stellen, ter bestudering van een definitieve oplossing inzake het Duitse probleem „avant qu'il ne soit trop tard”.

Oost-Europa.

Er wordt echter niet alleen gedacht en gewerkt aan een bondgenootschap tussen de beide zijden van de Atlantische

Oceaan. Dit moge blijken uit de radicaal verschillende benadering van de Europese problemen in het referaat van Mr. B. Gijssels, „Van de Atlantische Oceaan tot de Oeral — De Europese Revolutie” (*Rechtskundig Weekblad*, jrg. 28, no. 6, 11 oktober 1964, blz. 289-298). Gijssels komt hierin tot de slotsom, dat de tegenwoordig wel gehoorde term „Europese Revolutie” — om de aan de gang zijnde integratie van de Zes aan te duiden — zowel wat betreft het epitheton „Europees” als wat betreft het begrip „Revolutie” zelf, ten onrechte gebruikt wordt. Europa immers is groter: het strekt zich uit tot aan de Oeral. En van een revolutie kan geen sprake zijn, omdat het integratieproces van nu duidelijk een voortzetting is van al veel vroeger begonnen ontwikkelingen (het Neuropa van Hitler bijv.!). De argumenten waarmee het revolutionaire karakter van de integratie aangetoond pleegt te worden — voldoende intern afzetgebied om het kolonialisme overbodig te maken, en een economische vooruitgang, die thans ten bate van het algemeen welzijn zou komen — worden door Gijssels met behulp van vele voorbeelden en cijfers aan de kaak gesteld.

Hij pleit voor een interventie-economische politiek in de lijn van De Gaulles dirigisme in plaats van een liberalisatie, die bijv. door de opnemings van Engeland in de Euromarkt tot stand zou komen. Zo zou namelijk beter de aansluiting met de Comecon-landen mogelijk gemaakt worden. Ginds wordt toch door een planmatige werkverdeling en door wederzijdse handelsovereenkomsten op lange termijn, die de coördinatie verwezenlijken van de nationale plannen, een egalisatie van de economische ontwikkeling bereikt die in tegenstelling staat tot de ongelijkmatige ontwikkeling in het Westen.

Zo zou dus Gijssels de verbinding gelegd willen zien tussen het „Europe de la peur” van hier met het „Europe du désir” van ginder. Hij eindigt met de wens dat „Europa humanior sit”: in een werkelijke Europese Revolutie zou de mens centraal moeten staan in plaats van de machine en het kapitaal.

EUROPA-INSTITUUT
van de Rijksuniversiteit te Leiden.

EUROPA-INSTITUUT
van de Universiteit van Amsterdam.

BOEKBESPREKINGEN

Dr. A. J. Hendriks: *Regionale politiek op de Noord West Veluwe*. Van Gorcum & Comp. N.V., Assen (1964), 164 blz., f. 12,90.

Als je als econoom een bepaald onderzoek voor de een of andere instantie hebt uitgevoerd en de resultaten van je studie in een rapport aan je opdrachtgever hebt vastgelegd, dan vraag je je dikwijls af: wat doen ze er nu eigenlijk mede? Wordt het na lezing al dan niet vergezeld van het commentaar „aardig, maar te theoretisch c.q. te academisch om voor ons van praktisch nut te zijn” afgelegd, of wordt bij de verdere beleidsvoering met de in het rapport gegeven conclusies en adviezen ook enigermate rekening gehouden?

Het is voor jonge onderzoekers veelal een nogal teleurstellende ervaring, dat zij maar zelden de levensloop van hun dikwijls met pijn en moeite gebaarde geesteskind kunnen volgen en indien zij dit kunnen zal een gevoel van frustratie hen veelal bekruipen! Het is dan ook relatief weinigen gegeven hun rapport niet alleen in de openbaarheid te zien komen, maar ook erop te mogen rekenen, dat

het volop in de belangstelling zal komen te staan en als richtsnoer bij het te voeren beleid zal dienen.

Eén dezer gelukkigen is Dr. A. J. Hendriks. Hoewel hij niet zal verwachten, dat alle gedeputeerden van de Provinciale Staten van Gelderland en alle burgemeesters, gemeenteraadsleden, etc. van de „Noord West Veluwe” met zijn boek „Regionale politiek op de Noord West Veluwe” voortdurend in de hand zullen lopen, kan hij er stellig op rekenen, dat zijn boek als een „handboek” voor tal van bij de ontwikkeling van voornoemd gebied betrokken functionarissen zal dienen.

In zijn boek geeft de schrijver niet alleen een indringende beschrijving van de economische problematiek in het regarderende gebied, maar hij plaatst deze ook in een algemeen kader, zoals, zij het summier, uit de onder volgende indeling van het rapport blijkt:

1. Inleiding.
2. Enkele hoofdlijnen van de sociale problematiek van de Noord West Veluwe.
3. De economische ontwikkeling van de Noord West Veluwe.
4. De toekomstige economische ontwikkeling van de Noord West Veluwe.
5. Vraagstukken van de regionaal-economische politiek op de Noord West Veluwe.

De auteur gaat uitvoerig in op de demografische ontwikkeling van het gebied en op de beroepsstructuur en relateert deze laatste enerzijds aan de sociale en demografische situatie ter plaatse en anderzijds aan een aantal geografische en economische data, zoals toegankelijkheid van het gebied, plaatsgevonden industrievestiging, agrarische bedrijfs grootte, enz.

Bij zijn vooruitberekeningen van de mogelijke economische ontwikkelingen baseert Dr. Hendriks zijn verschillende alternatieven niet alleen op datgene wat uit economisch oogpunt wenselijk is, maar ook op hetgeen gezien de maatschappelijke structuur, op korte en langere termijn, politiek realiseerbaar zal zijn. Juist dit laatste maakt zijn boek zo nuttig voor de praktische beleidsvoering. Zijn gevoel voor wat „politiek haalbaar is” spreekt trouwens ook uit zijn kritische beschouwing over het verworpen ruilverkavelingsproject Arkenheem en uit zijn ijveren voor een zeer goede voorlichting over te verwachten veranderingen in het gebied van de autochtone plattelandsbevolking.

Hoewel het boek in de eerste plaats gericht is op de problematiek in het onderzochte gebied, is de aanpak van het onderzoek, in het bijzonder de integratie van de economische problematiek in de algemene maatschappelijke structuur, dusdanig dat het boek ook voor socio-

geografen, wier interesse op andere geografische gebieden in Nederland of België is gericht, van veel nut kan zijn.

Ook de econoom die naar een onderwerp voor een proefschrift zoekt, kan in het boek een groot aantal interessante problemen, zowel van fundamentele als detailistische aard, vinden welke om nader (kwantitatief) onderzoek vragen. De wijze van behandeling van het onderwerp is namelijk in hoofdzaak beschrijvend, hetgeen adequaat is voor het doel dat de schrijver met zijn publicatie beoogt te bereiken. De professionele econoom zal het echter als een gemis voelen, dat aan een meer theoretisch-fundamentele econometrische benadering van verschillende problemen geen plaats is ingeruimd.

Niettemin kan met instemming de zin, waarmede het voorwoord van Prof. Dr. E. W. Hofstee wordt afgesloten, worden geciteerd: „Het zal na het voorgaande duidelijk zijn, dat ik hoop, dat het boek in handen zal komen van veel agrarisch-sociologen, al zullen vele anderen, wetenschapsbeoefenaars zowel als praktijkmensen, er evenzeer hun voordeel mee kunnen doen”.

Oud-Beijerland.

J. A. BOURDREZ.

Keynes' General Theory. Reports of three decades. Ed. by Robert Lekachman. Uitg. St. Martin's Press, New York - Macmillan & Co. Ltd., London, 1964, 347 blz., 30 sh.

Dit boek bevat bijdragen van E. A. G. Robinson (van 1946 en 1963), W. B. Reddaway (1936 en 1963), R. F. Harrod (1937 en 1963), D. G. Champernowne (1936 en 1963), Abba P. Lerner (1936 en 1963), Jacob Viner (1936 en 1963), G. Haberler (1946 en 1962), P. M. Sweezy (1946 en 1963) en P. A. Samuelson (1946 en 1963).

De artikelen zijn dus confrontaties van „oude” en „nieuwe” gedachten over Keynes van prominente economen. Dat de inleiding geschreven is door de Amerikaan Lekachman, zou symptomatisch kunnen worden genoemd voor de recente — en late — verwerking van Keynesiaanse elementen in het budgettaire beleid van de Amerikaanse regering (zie „Een Amerikaanse les” in „E.-S.B.” van 27 mei jl.)¹⁾

¹⁾ Over Keynes en Kennedy schrijft S. E. Harriss in de recente publicatie „Economics of the Kennedy Years” — waarop wij later nader willen ingaan — de volgende regels:

„I do not mean to suggest that the President easily accepted modern Keynesian economics. He had to be shown. It was a long struggle. By 1963 he had clearly become a convert. The President was much influenced by the political consequences of

(zie vervolg onderaan volgende blz.)

(I. M.)

Beleg modern
beleg in

InterUnie

INTERUNIE

N.V. Internationale Beleggings Unie „Interunie”, Postbus 617, Den Haag

De hiermede samenhangende economische expansie in dat land zou tevens weer eens aan aanwijzing kunnen zijn van de vruchtbaarheid van het werk van de briljante Britse econoom. De vreugde van *Lekachman* is echter niet zo uitbundig: „For the sad, uncomfortable fact may be that just about the time that some version of the simplest Keynesian revelation has at last won the hearts of businessmen and politicians, the nature of the economic problem (i.c. van de Verenigde Staten) has sufficiently changed to require different remedies and different theoretical justifications to support them” — „we need a Keynes, and no Keynes is in sight”.

Lekachman onderscheidt enerzijds het Keynesianisme als een „analytical apparatus” ook te gebruiken door „rechtse” kringen — hoewel sommige dit nog moeten ontdekken — nl. tot handhaving van „the current institutional arrangements of Western capitalism” door middel van een intelligente monetaire en fiscale politiek. Anderzijds is er een Keynes „less optimistic, less capitalist, and more radical”. O.i. is er echter tenminste nog een „derde” Keynes, die ten onrechte veelal wordt geassocieerd met „de” leer van Keynes, nl. die van de *toepassing* van de nieuwe „tools” in „The General Theory of Employment, Interest and Money” op een depressie-situatie à la die in de jaren dertig en die — vanzelfsprekend — veelal niet actueel is voor de naoorlogse hoogconjunctuur.

Hoewel de „public understanding” voor een Keynesiaans georiënteerde politiek ook in de Verenigde Staten nog beperkt is, wordt toch wel aangenomen dat de huidige economische expansie, die in het vorig jaar een lengte-record bereikte, het begrip terzake sinds enige tijd bevordert. Daarom is het opmerkelijk dat *A. P. Lerner* in zijn in 1963 geschreven artikel (dat van 1936 werd reeds uitvoerig behandeld in o.m. *L. R. Kleins* „The Keynesian Revolution”) nog een *vermindering* van het onderhavige begrip meende te kunnen constateren²⁾. En dat nog wel mede als gevolg van een algemene aanvaarding van: „what we had known all along (...). So successfully has it been disguised as „what we have known all along” that the ancient fallacies have been able to creep back on the stage, pretending that they are the new „common sense”. O.m. signaleerde hij het weer oplevend „balanced budget” bijgeloof (vermoedelijk vooral tijdens de Goldwater-hausse).

Uitvoerig gaat *Lerner* in op gebreken, die z.i. nog aan het huidige Keynesiaanse denken kleven. Zijn gedachten-gang is nauw verwant aan die in „The Economics of Control”. Het belangrijkste verwijt van hem is wel het nog onopgeloste probleem van een bestrijding van een

(vervolg van blz. 215)

Keynes' system. The average American is greatly disturbed by rising deficits. He tends to apply principles of private finance to the public sector. Concerned over his own debts, he tends to compensate by opposing government spending and deficits. In an article I wrote in 1961 for a weekly journal, I implied that the President followed Keynesian lines. After telling me that he liked the article, he said with a grin, „But do you think it is wise to label me as a Keynesian?”

Not only did the President have to abandon the ideas of his early economic training, but he had in his cabinet Secretary Douglas Dillon and Labor Secretary Arthur Goldberg (and later Willard Wirtz) who were not as enthusiastic about Keynesian economics as were the members of the Council of Economic Advisers, the budget director, and some unofficial advisers.”

²⁾ Harris merkte echter op dat pas eind 1962/begin 1963 een consensus van „President, labor, business en economists” voor de grote belastingverlaging bereikt werd.

inflatoire loon- en prijzenspiraal anders dan door een stijgende werkloosheid.

Het boek is reeds lezenswaardig door de boeiende beschrijving door *Austin Robinson*, als oud-leerling en medewerker, van het leven van de mens Keynes. Frappant blijft toch wel de Churchillianse veelzijdigheid van Keynes. Hij verliet Eton met het aureool van een knap wiskundige (*P. M. Sweezy* wijst overigens terecht op Keynes' relativering van het nut van de wiskunde voor de economie³⁾), doch in Cambridge was hij al spoedig gefascineerd door politieke problemen. Hij deed een „Civil Service Examination”, besides mathematics, papers on political science, on ethics, metaphysics and philosophy, on logic and psychology and on economics” (o.m. colleges van *Mars-hall*). Hij vermocht op vele gebieden met de betrokken „specialisten” te discussiëren. Herinnerd zij nog aan zijn actieve interesse voor ballet en voor de „Bloomsbury set” van *Virginia Woolf* en *Lytton Strachey*.

Als econoom waardeert *Robinson* hem o.m. voor zijn relatering van de economisch-wetenschappelijke analyse met de bestuurlijke problemen van de overheid, en voor zijn integratie van de analytische en statistische benadering.

Reddaway behandelt o.m. „Keynesian analysis and a managed economy”. *R. F. Harrod* schreef in 1937 over het bekende twistpunt van het revolutionaire karakter van „The General Theory”: „In my judgment Mr. Keynes has not effected a revolution in fundamental economic theory but a readjustment and a shift of emphasis”. Evenwel, een verandering van grote betekenis (o.i. is dat meer essentieel dan de terminologische kwestie van een al dan niet revolutionaire wijziging). In 1963 wordt Keynes door *Harrod* gekwalificeerd als „the first person to develop a fully articulated theory of what we now call macroeconomics”. Opvallend in *Harrod's* betoog is o.m. zijn pleidooi voor de betekenis van Keynes' „Treatise on money”, zijn teleurstelling over de huidige verwaarlozing van de Keynesiaanse theorie van interest en liquiditeit bij de beleidsbepaling en over een onvoldoende invloed van een Keynesiaanse benadering van het mondiale liquiditeits-probleem. (*Harrod* bepleit o.m. een prijsstijging van het goud).

Interessant zijn de artikelen van *J. Viner* en *G. Haberler*, die niet bepaald tot de discipelen van Keynes behoren. Een pikant element wordt gevormd door de artikelen van de marxistisch georiënteerde *P. M. Sweezy*.

Samuelson schrijft op de van hem bekende wijze: vlot en geestig. *Samuelson* karakteriseert de General Theory, als 'boek, overigens niet als enige, o.m. als volgt: „badly written”, „poorly organized” met „mares' nests of confusions”. Een bewijs van de moeilijke exegese is wellicht dat *Samuelson*, i.t.t. *Lekachman*, stelt dat Keynes geen radicale filosofie huldigde, doch veeleer een „cosmopolitan provincial English liberal” was.

Samuelson's artikel van 1963 behandelt „a brief survey of post-Keynesian developments”. Zeer actueel zijn daarbij zijn beschouwingen over de Phillips curve en het cost-push probleem, over de neo-klassieke synthese en over „Kaldorism versus Keynesianism”.

M. H.

³⁾ Harris constateert in een beschouwing over „economics and politics” dat gedurende de laatste generatie „the contribution of economics has diminished”. Hij relateert deze achteruitgang aan „the invasion of economics by mathematicians. Academic economists are becoming increasingly intrigued by mathematics but, unfortunately, its excessive use diverts our best brains to comparatively minor problems”. Harris ondersteunt deze opmerkingen met citaten van Keynes.

GELD- EN KAPITAALMARKT

Geldmarkt.

Met ingang van 15 februari geldt het verlaagde verplichte deposito op grond van de kredietrestrictie van f. 134 mln. Het tegoed der banken bij De Nederlandsche Bank bedroeg op die datum f. 267 mln.; de vrije kasliquiditeiten van deze instellingen waren derhalve ruim. In de daarop volgende zevendaagse periode steeg dit saldo nog. Verruimende factoren in dit tijdvak waren een afdracht van valuta aan de Centrale Bank en een netto-toevoer uit de Schatkist. De stijging van de bankpapiercirculatie kon hierdoor gemakkelijk worden opgevangen en er bleef nog wat over voor de versterking van de bankkassen. Het tarief voor daggeldleningen werd in verband hiermede op 23 februari van $3\frac{1}{2}$ pCt. tot 3 pCt. verlaagd.

In de afgelopen week hebben de verkrappende factoren weer de overhand gekregen. Met name de ultimo-stijging van de bankbiljettenomloop onttrok een groot bedrag aan de markt. Vrijdag jl. moest daarom de callrente wederom worden verhoogd en wel tot $3\frac{1}{2}$ pCt.

Kapitaalmarkt.

De eerste cijfers in 1965 van de besparingen bij de traditionele spaarbanken zijn enigszins teleurstellend. Vergelijken met januari 1964 lag het bedrag in dezelfde maand van 1965 lager. De cijfers zijn resp. f. 148 mln. en f. 109 mln.

De Staat stelt zich voor de bezitsvorming waaronder de besparingen nog meer te gaan stimuleren. Daartoe zal het Besluit Bevordering Eigen Woningbezit 1956 (garantie- en

premieregeling) worden gewijzigd, het maximale spaarbedrag, waarvoor faciliteiten gelden van f. 200 mln. tot f. 300 mln. per jaar worden verhoogd en het maximum bedrag der werkgeversbijdragen met betrekking tot de premie- en winstdelingsspaarregelingen, dat vrijgesteld is van fiscale en sociale lasten van f. 390 tot f. 500 per jaar worden verhoogd.

Hoewel nog slechts twee maanden van 1965 zijn verstreken zijn toch reeds enkele belangrijke emissies gepresenteerd. Daaronder waren twee dubbele emissies, nl. van Hoogovens en Amstel Brouwerij. Verder is er een uitgifte aan de markt geweest van A. L. van Beek en staat die van de Groninger Industriële Crediet Bank nog open. De jongste vrager is de Bank voor Nederlandsche Gemeenten, die f. 100 mln. à $5\frac{1}{4}$ pCt. 25-jarige obligaties tegen $99\frac{3}{4}$ pCt. wil afgeven. Het merkwaardige van deze lening is dat bij overtekening de Bank het recht zal hebben het leningbedrag met f. 50 mln. te verhogen. Hiermede zal bij de intekening zonder twijfel rekening worden gehouden.

Het is mogelijk, dat in 1965 het buitenland een groter beroep op de Nederlandse markt zal kunnen gaan doen. De Minister van Financiën heeft bepaalde verruimingen in de zin. Zoals bekend heeft onder de hoge rente, die in 1964 gold, een omvangrijke import van kapitaal plaats gehad. Wel zijn vergunningen afgegeven voor het plaatsen van buitenlandse guldenleningen, doch de omvang hiervan was beperkt. Dit beleid zal in 1965 waarschijnlijk op wat ruimer schaal worden voortgezet. Men wil zelfs een stap verder gaan, nl. door ook leningen in buitenlandse valuta mogelijk te maken. Men moet hierbij vooral denken aan leningen, die in verschillende landen tegelijkertijd worden aangeboden doch waarbij het deel dat in ons land mocht worden ondergebracht beperkt werd. Wellicht dat men hiermede wat royaler zal worden.

Voor
reclame

kan men
te veel
en ook
te weinig
uitgeven

De meeste mislukkingen
zijn vaak het
gevolg van het laatste

BANKINSTELLING

In het westen van het land zoekt voor de uitbreiding van de afdeling die zich bezighoudt met het adviseren van institutionele beleggers en het beheren van particuliere vermogens een

beleggingsadviseur

Deze functionaris zal worden belast met het geven van analyses en adviezen en het onderhouden van contacten met relaties in binnen- en buitenland.

Gezocht wordt een ervaren effectenspecialist met financieel-economisch inzicht.

Eigenhandig geschreven brieven
met uitvoerige gegevens worden
onder nummer 42 ingewacht bij

Psychologisch Adviesbureau
L. Deen en Dr. J. G. H. Bokslag
Nwe Binnenweg 474, R'dam.

Indexcijfers aandelen. (1953 = 100)	30 dec. 1964	H. & L. 1965	19 febr. 1965	26 febr. 1965
Algemeen	405	410 — 400	406	408
Intern. concerns	568	583 — 566	573	575
Industrie	355	370 — 359	366	371
Scheepvaart	146	148 — 143	144	144
Banken en verzekering	236	243 — 237	242	240
Handel enz.	170	179 — 171	178	178

Bron: A.N.P.-C.B.S., Prijscourant.

Aandelenkoersen.

Kon. Petroleum	f. 158,20	f. 160,30	f. 195,40
Philips G.B.	f. 152,20	f. 154,90	f. 156,80
Unilever	f. 141,80	f. 136,50	f. 138,80
A.K.U.	498½	528½	523
Expl. Mij. Scheveningen	220	211	215½
Hoogovens, n.r.c.	558	546½	539½
Kon. Zout-Ketjen, n.r.c.	957	989½	998
Amro Bank	f. 66,10	f. 69,80	f. 67,50
Nationale-Nederlanden, c.	784	785½	780
Robeco	f. 230	f. 234	f. 236

New York.

Dow Jones Industrials	874	886	903
-----------------------------	-----	-----	-----

Rentestand.

Langl. staatsobl. a)	5,17	5,04	5,03
Aand.: internationalen a)	3,42	3,36	.
lokalen a)	3,26	3,24	.
Disconto driemaands schatkist- papier	37/16	3½	3½

a) Bron: Veertiendaags Beursoverzicht Amsterdamsche Bank.

C. D. JONGMAN.

MEDEDELINGEN VOOR ECONOMISTEN

Afscheidscollege

Prof. Mr. Dr. G. M. Verrijn Stuart

Het Comité van Aanbeveling voor het afscheidscollege van Prof. Mr. Dr. G. M. Verrijn Stuart deelt mede dat genoemd college zal worden gehouden op vrijdag, 2 april 1965, 4 uur precies, in de Aula van de Universiteit van Amsterdam (tijdelijk Lutherse Kerk, ingang Singel 411, hoek Spui, Amsterdam-C).

*U reageert op annonces in „E.S.B.”?
Wilt U dat dan steeds kenbaar maken!*

Telkens en telkens blijkt ons weer hoezeer de nog steeds snel groeiende lezerskring van onze uitgave

deze wegwijzer, speciaal voor de particuliere belegger, wat inhoud, actualiteit en objectiviteit betreft waardeert.

Dit heeft vele redenen: het bevat wekelijks:

- 1e Interessante (hoofd)artikelen, die steeds actuele onderwerpen deskundig behandelen.
- 2e Een uitvoerig en levendig, bijna dynamisch geschreven beursoverzicht, de stemming goed weergevend.
- 3e Door een ieder te hanteren fondsanalyses, volgens een eigen praktisch systeem, enig voor Nederland.
- 4e Een chronique scandaleuse, fair en onderhoudend geschreven en uiter-aard zonder sensatie.
- 5e Een leerzame vragenrubriek, adviezen voor velen inhoudend.
- 6e Gegevens omtrent vele fondsen (ook van incurante) telkens wanneer hieromtrent iets te melden valt.

Wij zenden u op uw verzoek gaarne gratis een 2-tal proefnummers ter kennismaking.

Adm. Bel-Bel, Postbus 42, Schiedam.

In opdracht van de Directie van een groot concern met vestigingen in binnen- en buitenland, zoeken wij contact met een omstreeks 30-35-jarige afgestudeerde econoom (bij voorkeur bedrijfseconoom) die reeds een aantal jaren ervaring heeft opgedaan, zo mogelijk bij een industriële onderneming of bedrijfseconomisch adviesbureau. Hij zal worden geplaatst in de functie van

bedrijfseconoom

en worden belast met een nieuw te creëren staffunctie, waaraan de volgende taken verbonden zijn:

- het mede opzetten en verzorgen van een voor de concern-directie van belang zijnde in- en externe bestuursinformatie;
- het opzetten van plannings op korte en lange termijn ten aanzien van de bedrijfsactiviteiten, investeringen en bedrijfsresultaten, waaronder met name begrepen het vaststellen van de hiervoor benodigde normen en budgetten;
- het volgen van de ontwikkeling van de rentabiliteit en de liquiditeit;
- het voorbereiden en uitwerken van plannen ten aanzien van de verdere uitbreiding van het concern.

Hij zal rechtstreeks gaan ressorteren onder de concern-directie en daarbij in het bijzonder worden toegevoegd aan de financieel-economisch directeur.

Wij zijn gemachtigd aan serieuze reflectanten telefonisch verdere inlichtingen te geven (tel. 010 - 251006 - toestel 2).

Eigenhandig geschreven brieven met uitvoerige gegevens worden onder nummer 35 ingewacht bij

Psychologisch Adviesbureau
L. Deen en Dr. J. G. H. Bokslag
Nwe Binnenweg 474, R'dam.

NEDERLANDSE HERVORMDE KERK

Voor het secretariaat van de Raad voor de zaken van Kerk en Samenleving, Carnegielaan 9, 's-Gravenhage, wordt gezocht een

STAFID

Gedacht wordt aan iemand, die niet lang geleden aan een universiteit of hogeschool is afgestudeerd in sociaal-economische of sociologische richting, bijzondere belangstelling heeft voor de vragen van samenlevingsopbouw en bekend is met het kerkelijk milieu.

Salaris vast te stellen in overeenstemming met leeftijd en ervaring.

Brieven met uitvoerige gegevens over levensloop en opgave van referenties te richten tot de voorzitter van de Raad, Mr. Dr. A. A. van Rhijn, Wassenaarseweg 69, 's-Gravenhage.

Maak gebruik van de rubriek

„VACATURES”

voor 'het oproepen van sollicitanten voor leidende functies. Het aantal reacties, dat deze annonces ten gevolge hebben, is doorgaans uitermate bevredigend. Begrijpelijk: omdat er bijna geen grote instelling is, die dit blad niet regelmatig ontvangt en waar het niet circuleert!

1870

N.V. Levensverzekering' Maatschappij

DE NEDERLANDEN VAN 1870

VERZEKERINGEN
voor staf en personeel

reeds voor een groep van 5
LAGERE TARIEVEN
HOGERE KORTINGEN

Herengracht 124-128, Amsterdam C., tel. 62112

Geconsolideerde maandstaat per 31 januari 1965

Kas, kassiers en daggeldlenningen	f	250.505.000
Nederlands schatkistpapier	„	944.081.000
Ander overheidspapier	„	478.088.000
Wissels	„	368.823.000
Bankiers in binnen- en buitenland	„	611.826.000
Effecten en syndicaten	„	206.662.000
Voorschotten tegen effecten	„	208.192.000
Debiteuren	„	2.680.839.000
Deelnemingen (incl. voorschotten)	„	13.179.000
Gebouwen	„	7.010.000
	f	5.769.205.000

Kapitaal	f	136.280.000
Reserves	„	167.015.000
Leningen	„	139.096.000
Deposito's op termijn	„	2.076.188.000
Spaargelden	„	673.323.000
Crediteuren	„	2.389.829.000
Geaccepteerde wissels	„	30.068.000
Overlopende saldi en andere rekeningen	„	157.406.000
	f	5.769.205.000

Algemene Bank Nederland N.V.

(Nederlandsche Handel-Maatschappij — De Twentsche Bank)

**TURMAC
TOBACCO
COMPANY**

vraagt

ACTIEVE MEDEWERKERS
voor haar
CONTROLLING DEPARTMENT

Deze afdeling is o.a. belast met:

administratieve organisatie -
kostprijscalculaties -
budgettering en budgetcontrole -
interne controle -

van de binnen- en buitenlandse vestigingen.

Om in aanmerking te komen voor deze boeiende en afwisselende werkkruis dienen kandidaten te beschikken over:

Middelbare schoolopleiding.
M.B.A./S.P.D.-niveau.
Spreekvaardigheid in de moderne talen.
Ervaring in soortgelijke werkzaamheden.

Leeftijd: plm. 25-35 jaar.

In verband met de werkzaamheden kunnen periodieke verblijven in het buitenland noodzakelijk zijn.

Na een gedegen opleiding in alle onderdelen van ons bedrijf, zullen betrokkenen in grote mate zelfstandig moeten kunnen werken, waarbij praktisch inzicht en aanpassingsvermogen onontbeerlijke eigenschappen zijn.

Zij die menen, aan bovengenoemde voorwaarden te voldoen, kunnen hun schriftelijke sollicitaties richten aan de Afd. Personeelszaken van de

TURMAC TOBACCO COMPANY N.V. - AMSTERDAM
Frederiksplein 52

PA 69

Abonneert U op

DE ECONOMIST

Maandblad onder redactie van

Prof. P. Hennipman,
Prof. A. M. de Jong,
Prof. F. J. de Jong,
Prof. P. B. Kreukniet,
Prof. H. W. Lambers,
Prof. J. Tinbergen,
Prof. G. M. Verrijn Stuart,
Prof. J. Zijlstra.

★

Abonnementsprijs f. 30; voor studenten f. 15.

★

Abonnementen worden aangenomen door de boekhandel en door uitgevers

DE ERVEN F. BOHN
TE HAARLEM

*U reageert op
annonces in*

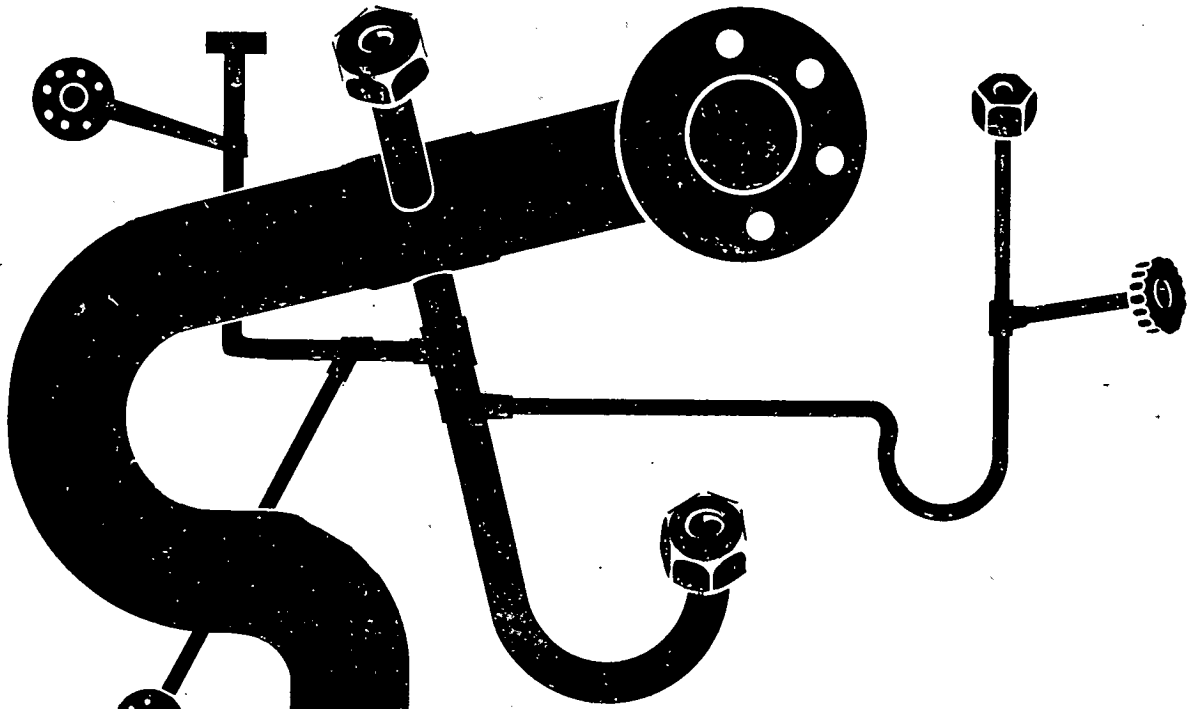
„E.-S.B.”?

★

*Wilt U dat dan steeds
kenbaar maken!*

Schakel bij vacatures voor leidende functies steeds E.-S.B. in: in vrijwel elk groot bedrijf wordt dit blad veelvuldig gelezen.

Advertentie-opdrachten te richten aan:
ADVERTENTIE-AFDELING E.-S.B., POSTBUS 42, SCHIEDAM, TELEFOON (0 10) 26 02 60

Aansluiten, Heren!

Het aardgasnet brengt een nieuwe energiebron onder Uw bereik. Het is nu nog slechts een kwestie van de mogelijkheden en voordelen zien: de bedrijfskosten kunnen omlaag; het rendement van de volgende investering kan ongekend zijn. Het is vandaag tijd om aan aardgasmotoren te denken. Aansluiten, heren, op die pijp vol winst. Nu! Vraagt ons het calculatieschema voor de kostprijsberekening van aardgasmotoren.

voorts
vertegenwoordigen
wij ook
Motorenfabrik HERFORD
Termomeccanica SA
SACM Alsacienne
voor motoren
van 5 tot 2000 PK

WAUKESHA aardgasmotoren

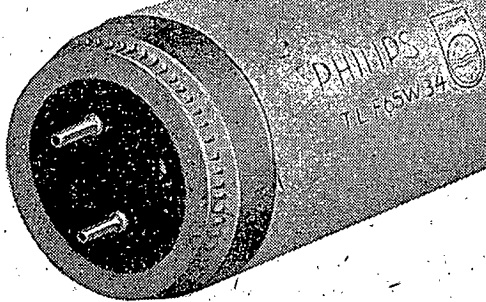
Stationaire motoren voor industriële toepassing. Voor droog aardgas met 7200 kcal/m³ stookwaarde. Voor continue, resp. intermitterende aandrijving van pompen, generatoren enz.

LANDRÉ & GLINDERMAN NV

Amsterdam, Spuistraat 6 - 8, Tel. 63631
Rotterdam, Groothandelsgeb. Weena 701, Tel. 119811
Twente (Hengelo), Enschedesestraat 31 - 33, Tel. 17767

U ziet een Waukesha aardgasmotor in vol bedrijf op de Voorjaarsbeurs te Utrecht.
Marijkehal, stand 265.

Reken in uw bedrijf met de W van Wattverliezen

Het voorschakelapparaat van „TL”-verlichting moet voldoen aan een aantal bedrijfsvoorwaarden, die dit schijnbaar eenvoudige elektrotechnische apparaat stemmen tot een produkt waaraan technisch hoge eisen worden gesteld. Wattverliezen, afmetingen en levensduur zijn ieder onverbreekelijk met elkaar verbonden en het juiste evenwicht tussen deze factoren vraagt de toepassing van technieken, die Philips als weinigen beheerst.

Natuurlijk - u kunt bij uw keuze moeilijk de apparatuur op minimale wattverliezen en lange levensduur controleren. Maar u kunt wel zekerheid hebben. Met Philips bedrijfsverlichting.

Het bijzonder instructieve boekje „Praktische wenken voor Bedrijfsverlichting” is ook voor uw bedrijf gemaakt. Het wordt u per omgaande toegezonden na aanvraag bij Philips Nederland n.v., Afd. Bedrijfsverlichting 6, Eindhoven.

Philips „TL” verlichting voldoet aan **AL** deze eisen:

- **Hoog rendement** door aan elkaar aangepaste constructie van lampen, armaturen en voorschakelapparaten.
- **Blijvend goede lichtopbrengst** door juiste samenstelling en korrelgrootte van het fluorescentiepoeder.
- **Grote bedrijfszekerheid** door precieze elektrodenconstructie en materiaalkeuze.
- **Minimale wattverliezen** door exacte dimensionering van de voorschakelapparatuur.
- **Volkomen aanpassing** aan elke bedrijfs-situatie door weldoordachte differentiatie.

PHILIPS

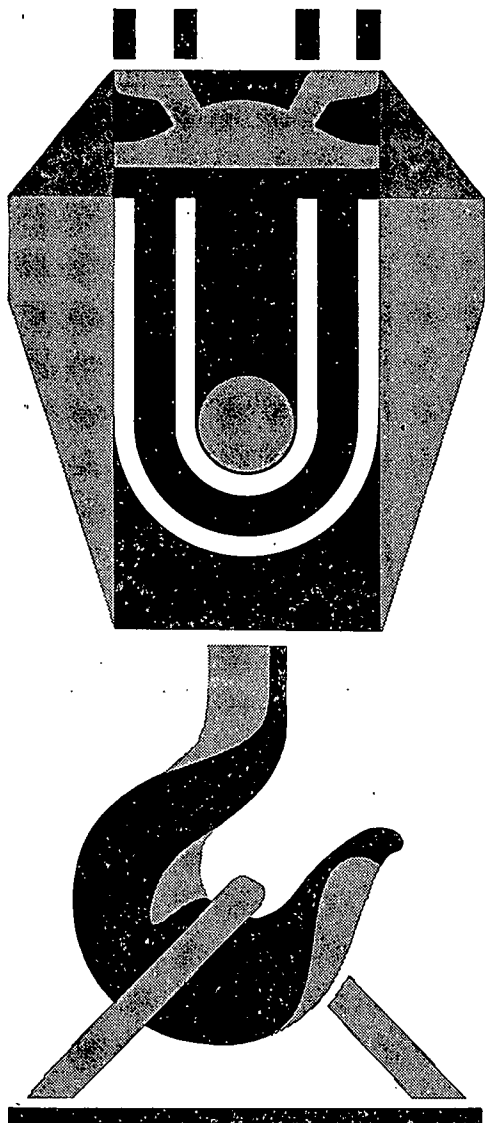
BEDRIJFSVERLICHTING

43034

VOORJAARSBEURS

+ BOUW EN TRANSPORT

UTRECHT · 8 T/M 16 MAART 1965 · 9-17 UUR
(zondag gesloten)

De Voorjaarsbeurs 1965 zal de grootste beurs zijn ooit in Nederland gehouden. Tezamen meer dan 105.000 m² netto expositie-oppervlak incl. het nieuwe V.N. terrein. Zij omvat een internationaal aanbod in de volgende sectoren:

BOUW

- werktuigen, materieel en transportmiddelen voor bouw, wegen-, water- en mijnbouw en grondverzet
- bouwmaterialen en onderdelen

INTERN TRANSPORT

- transportmiddelen voor haven- en overslagbedrijven, industrie, openbare diensten en algemene toepassing.
- magazijninrichtingen

VERWARMING

- machines en apparaten voor verwarming, luchtbehandeling en stookinrichtingen
- aardgasapparatuur

VERBRANDINGSMOTOREN, POMPEN, COMPRESSOREN, TOE- LEVERINGSMATERIAAL

GEBRUIKSGOEDEREN

- elektrische huishoudelijke apparaten, verwarmings-, kook- en koelapparaten, verlichtingsartikelen, huishoudelijke verwarmings- en kookapparaten voor gas-, kolen- en olieverbruik, sanitaire artikelen, installatiematerialen, handgereedschappen
- huishoudelijke artikelen • glas, kristal, aardewerk, porselein • couverte artikelen, luxe hout- en metaalwaren, kunstnijverheid, bijou-terieën • relatiegeschenken, souvenirs, toegiftartikelen • rokersbenodigdheden • goud, zilver, uurwerken • koffers en lederwaren • foto- en filmartikelen, optiek • speelgoed, feest- en kerstartikelen, sportartikelen • parfumerieën, cosmetica, toiletartikelen • etalage- en reclameartikelen.

ENIGE BIJZONDERHEDEN

Voordelige gecombineerde reis/entreekaartjes zijn op de stations verkrijgbaar • busdienst naar Croeselaan, V.N. terrein en Vredenburg v.v. via het centraal station Utrecht • voor groepen van 20 personen en meer 50% reductie.

Sluit uw verzekering bij de

Algemeene Friesche Levensverzekering-Maatschappij

VEREENIGING VAN LEVENSVERZEKERING EN LIJFRENTÉ

„De Groot-Noordhollandsche van 1845”

Algemeene Friesche Schadeverzekering-Maatschappij N.V.

LEEWARDEN, BURMANIAHUIS

AMSTERDAM, VAN BRIENENHUIS

ROTTERDAM - DEN HAAG - UTRECHT - GRONINGEN - HENGELÓ - HAARLEM - ARNHEM

Waardevolle stukken?

kom naar Kodak

want het Kodak Verifax of Readyprint kopiesysteem is betrouwbaar. Tekst, notities (ook in kleur), stempels, álles wordt haarscherp en duidelijk overgebracht. Kodak Verifax en Readyprint kopieën zijn onbeperkt houdbaar. Strikt vertrouwelijke stukken kopieert u zonodig zelf. Archiefstukken blijven schoon en gaaf omdat geen originelen worden uitgeleend. Neem een Kodak Verifax als u van uw originelen steeds een aantal kopieën nodig hebt... of Readyprint voor één kopie per keer.

Kom naar KODAK...

en kies uw kantookopieerapparaat *Verifax* Readyprint

In onze complete Verifax en Readyprint reeks vindt u juist dát apparaat, waarop u tot-en-met kunt vertrouwen. Bel of schrijf naar KODAK N.V., postbus 338, Den Haag, Telefoon (070) 61 41 21, zodat wij weten dat u komt... of vraag bezoek van één onzer deskundigen.

Kodak